

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תוכב"א

סעודה שלישית

בראשית תשב"ז (חלק א)

פְּרָאשִׁית פְּרָא אֱלֻקִּים

- רמב"ן: התורה בציוריו אותיותיה נרמזים ונכללין בה כל הדברים והחכמות שבעולם. והתורה שקדמה לעולם, היו בה ציורים אחרים.
- רמב"ם: תנאי התנה ה' עם מעשה בראשית שיקרע הים, כי בלא זה אין רצון ה' לעשות שינוי בהבריאה • כלי יקר: מעם שאמרה תורה וְהָאָרֶץ הַיְתָה תָהוּ וְבָהוּ, כי זה היה דוגמא להחורבנות שבמשך הדורות, ורק מחמת שהיה כן בתחילת הבריאה, היה אפשר להיות כן אחר כך.
- יש"ש ושל"ה: אסור לשנות דברי התורה, אפילו במקום סכנה, משום דהוי כעין כפירה • ברש"י: תהו ובהו, שאדם תוהה ומשתומם על בהו וריקות שבה. והרמז בזה על דור האחרון • השינויים שכתבו לתלמי המלך, היה שכיוונו ברוח הקודש לאותן ציורים שבהתורה שהציע השי"ת ליתן להאומות, שזהו ציורים אחרים ממה שניתנה לישראל • במדרש: כל הגליות והגאולות, כבר נרמזו בתורה מתחילת הבריאה

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ו לפ"ק

KolSatmar.com

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מנדב זיין רופט: 1-718-388-5519 | אויטאמאטיש דורך קרעדיט קארד: #1700 845-366-2793

18 מינוט מתוך 59 קכ"א

לשון קדשו - קונטרס שמא (חלק א)

לשון קדשו:

929-522-1515

ארץ ישראל: 072-3275205

ענגלאנד: 0330-350-3110

פעקס: 718-650-2970

דרוק 1 דערנאך 341 פאר די רעקארדינג פון די וואך. פאר הערות דרוק 3

קול אוצר יהודא ברוקלין: 718-298-4641

ארץ ישראל: 072-2223419

79 → 2 → 1 → 1 → 27.1

• ברכת מזל טוב •

הר"ר יודא לייב וויינשטאק הי"ו

מוציא לאור 'לשון קדשו'

לרגל שמחת הבר מצוה של בנו הבחור ישראל דוב נ"י
יזכה לגדלו על במתי התורה והיראה, ויורו ממנו רב נחת דקדישה

• וְהָם יֵעָלוּ לְזִכְרוֹן •

הרה"ח אוהב תורה ולומדיה, מוקיר רבנו, הרבה פעלים לתורה
לתפלה ולחסד בהצנע לכת, ולא החזיק שיכונתא לנפשה

רבי אברהם יצחק ז"ל פראנצאז

ב"ר משה הכהן ז"ל

נפטר ל' תשרי תשפ"ה

הרה"ח היקר באנשים, התנהג ביושר ובאמונה לשמור מוצא
שפתיו ודיבורו, דבק בצדיקי הדור והלך בדרכם

רבי טובי' גדלי' ע"ה לעפקאוויטש

ב"ר יצחק אייזיק ז"ל

נפטר ל' תשרי תשנ"ד

האשה החשובה יראת ה', בעלת מדות ומעשים טובים, מסרה
נפשה עבור מצות כיבוד אב ואם, וגמלה חסד לנצרכים ולחולים

מרת פעלא ע"ה פריעדמאן

בת הרה"ח רבי אברהם הלוי ז"ל ווערעצבערגער שו"ב

אשת ובלחמ"א הרה"ח רבי משה שלום

נפטרה כ"ו תשרי תשס"ט

האשה הישישה צנועה וחסודה, משכלת וחכמת לב,
יראת ה' היא אוצרה, גמלה חסד עם המתים והחיים

הרבנית רבקה ע"ה קאהן

בת הרה"ח רבי יוסף ארי' ז"ל פריעד שו"ב

אשת הגה"צ רבי משה הלל זצ"ל אב"ד סענזשארין

נפטרה כ"ו תשרי תשע"ד

האשה החשובה

מרת בתיה ע"ה בערקאוויטש

בת הרה"ח ר' יונתן בנימין פיערווערקער ז"ל

נפטרה ל' תשרי א' דר"ח חשון תשפ"א

דרכ החסיד רבי
משה ז"ל שווארץ שו"ב
ב"ר מנחם יהודא ז"ל
נפטר כ"ז תשרי תשמ"ח

הרה"ח רבי משה אפרים ב"ר ארי' ז"ל הערשקאוויטש - וזונתו מרת שפרה יענמא ע"ה ב"ר משה יודא ז"ל

KolSatmar.com

א

קושיית ודקדוקים בפסוק בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹקִים

בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹקִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ, וְהָאָרֶץ הִיְתָה תְּהוֹ וְכָהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם וְגו'.

ד

קושיא ג

איתא בגמרא: מעשה בתלמי המלך שכנים ע"ב זקנים, ואמר להם כתבו לי תורת משה רבכם. נתן הקב"ה בלב כל אחד ואחד עצה, והסכימו כולן לדעת אחת, וכתבו לו [כמה שינויים, ומהם שכתבו] אֱלֹקִים בְּרָא בְּרֵאשִׁית, אֶעֱשֶׂה אֲדָם, ועוד כאלו די גמרא זאגט אין מגילה דף ט"א, תלמי המלך האט געלאזט רופן אלע זקנים, די סנהדרין, און ער האט זיי געשטעלט יעדן אין אן עקסטערע שטוב, זיי האבן נישט געוואוסט 'נאך וואס', און ער האט געזאגט זיי זאלן מעתיק זיין די תורה הקדושה אויף [לשון] יונית.

האט הקדוש ברוך הוא אריינגעגעבן בלבם, [אז] זיי האבן אלע געזאגט פונקט די זעלבע, [כאטש] זיי האבן געמאכט שנויים.

און איינס פון די שנויים [איז געווען, אז] אַנְשֵׁטְאָטס בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹקִים האט ער געזאגט אֱלֹקִים בְּרָא בְּרֵאשִׁית, [און אַנְשֵׁטְאָטס] נַעֲשֶׂה אָדָם האט ער געזאגט אֶעֱשֶׂה אָדָם, [כדי] אז מ'זאל נישט זאגן קיין שתי רשויות, [שהרי לשון] נַעֲשֶׂה איז לשון רבים.

ה

ובשל"ה הק' מבאי דברי הים של שלמה, דאסור לשנות דברי התורה אפילו במקום סכנה, משום דהוי כעין כפירה בדברי התורה. והוכיח כן מהגמרא בבא קמא, ששלחה מלכות רומי ב' סרדיוטות אצל חכמי ישראל שילמדום התורה, ובשעת פטירתן אמרו להם, דקדקנו בכל תורתכם ואמת הוא, חוץ מדבר זה שאתם אומרים לחלץ בין שור של ישראל שנגח לשור עכו"ם, ובין של עכו"ם שנגח שור של ישראל, וכמבואר שם. ואף שהיה סכנה בדבר הגידו להם האמת, ולא שינוי הדין דער של"ה הקדוש אין מסכת שבועות', ברענגט ער דעם ים של שלמה" [בענין] צי מ'מעג געבן פאר א גוי, איבערצוטייטשן [די תורה אליו בשינויים].

ו

ברענגט ער, די גמרא זאגט', ער [מלך רומי] האט געהייסן איבערטייטשן די תורה, צום סוף האט ער געזאגט אַלְדִּינְגַס איז גוט, [אַלְדִּינְגַס] געפעלט אים, נאך [דעס] וואָס שטייט [אז] אַ שור שְׁנַגַח, שֶׁל יִשְׂרָאֵל [שנגח שור של ישראל] איז [בתם משלם] חֲצִי נֶזֶק, און [שנגח שור] שֶׁל עֲכוּ"ם איז ווִינִיגֶער [דהוא פטור, ושל עכו"ם שנגח של ישראל משלם גם בתם נזק שלם. דעס] איז אים קשה.

^א בגמרא מגילה (ט): תניא, מעשה בתלמי המלך, שכנים שבועים ושנים זקנים, והכניסן בשבועים ושנים בחים, ולא גילה להם על מה כינסן, ונכנס אצל כל אחד ואחד ואמר להם כתבו לי תורת משה רבכם. נתן הקב"ה בלב כל אחד ואחד עצה, והסכימו כולן לדעת אחת, וכתבו לו אֱלֹקִים בְּרָא בְּרֵאשִׁית [את השמים, שלא יאמר בראשית שם הוא, ושתי רשויות הן, וראשון ברא את השנים], אֶעֱשֶׂה אָדָם [שמכאן פקרו המינים לומר שתי רשויות הן, דכתיב נַעֲשֶׂה אָדָם (עי' סנהדרין ל:)], בְּצֶלֶם וּבְדְמוּת וכו'.

^ב פירוש: לאיזה צורך כינסן, וכמבואר בגמרא.

^ג בגמרא בבא קמא (לח): תנו רבנן, וכבר שלחה מלכות רומי שני סרדיוטות אצל חכמי ישראל, למדונו תורתכם. קראו ושנו ושלשו, בשעת פטירתן אמרו להם, דקדקנו בכל תורתכם ואמת הוא, חוץ מדבר זה שאתם אומרים [במשנה שם לז]: שור של ישראל שנגח שור של נכרי פטור, של נכרי שנגח שור של ישראל בין תם בין מועד משלם נזק שלם [פירש"י: והם לא גילו להם טעמו של דבר, שיהא ממונו של כנעני בחזקת הפקר, מפני הסכנה]. ממה נפשך, אי 'רעהו' דוקא, אפילו דנכרי כי נגח דישאל ליפטור. ואי 'רעהו' לאו דוקא, אפילו דישאל כי נגח דנכרי לחייב. ודבר זה אין אנו מודיעים אותו למלכות.

איז ער דאָרט מַפְלֵל [בים של שלמה והובא בשל"ה]⁷, זאָגט ער, [כאָטש] זיי האָבן דאָך געוואוסט [אז] ס'קאָן אַרויסקומען פון דעם חוֹרְבוֹת [וסכנות, פון דעם] וואָס מ'זאָגט פאַרן מַלְךְ אַז ביי אים [מן הגוי] מעג מען נעמען, און ביי אים [מן הישראל] נישט.

זאָגט ער [דאָף על פי כן אמרו לו דין האמת, וייל צו] מְשֻנָּה צו זיין אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, איז יִהְיֶה וְאֵל יַעֲבֹר. אַז מ'זאָגט [בשם התורה] עפעס אַנדערש וואָס ס'שטייט אין די תּוֹרָה, מ'איז מְשֻנָּה, דאָס איז אַ כְּפִירָה אין די תּוֹרָה, נישט קיין חילוק צי [ס'איז] אינגאַנצן, צי [ס'איז] איין וואָרט, דעם וואָס מ'איז מְשֻנָּה.

על כל פנים טאָר מען נישט מְשֻנָּה זיין [בדברי התורה]⁷.

⁷ בים של שלמה (בבא קמא פ"ד, סימן ט): דין שאסור ללמוד תורה עם הגוים, אפילו משום שלום מלכות, אם לא בהכרח סכנת נפש, אז אין צורך למסור עצמו. ואם שאלו הגוים יהודי בפרטות על דין אחד, ולא יכול להשטמ ממנו, אז אסור לשנות, אפילו לגבי סכנה, אלא יקדש השם וימסור עצמו.

תנו רבנן, וכבר שלחה וכו', מה נפשך, אי רעהו דוקא וכו'. וחכמים לא גילו להם טעמו של דבר, שממן של גוי הפקר, מפני הסכנה. ומה שמסיק ודבר זה אין אנו מודיעים למלכות, הוא מדברי הסרדיוטות, פ"ה השרים הממונים לעשות דין. הם אמרו לחכמי ישראל, נעשה עמכם טובה שלא נודיע משפט זה למלכות. ולכן מסיק עליה בירושלמי (בבא קמא שם, ה"ג) אפילו הכי לא מוט לסולמא דצור עד דשכחו כולן וכו'. ○ והקשו התוספות (ד"ה קרא) וא"ת ארץ אמרינו בחגיגה (י) המלמד תורה לגוי עובר בעשה דְּמִגִּיד דְּכָרוּ לְעֵקֶב וגו' (תהלים קמו, ט), ויש לומר דעל פי המלכות עשו בעל כרחם, ולא נתייבו למסור עצמם. אי נמי שהשרים עשו עצמן כגרים בעיני חכמים וכו', עכ"ל. משמע מכאן דלא שרי ללמוד תורה לגוי, אף משום שלום מלכות, וק"ו משום שכר הנאה, אם לא בגזירה והכרח. ואוי להם לאותם שנמצאו במדינת ספרד ולועז וארץ ישמעאל, הלומדים תורת ה' עם האומות בעבור הנאתן ותשלומי שכרן, הם המיילדים בנים לעז, כי אח"כ הם מהפכים למינות, כאשר שמענו וראינו בעו"ה וכו'.

גם שמעין מהאי ברייתא דאסור לשנות דברי תורה, אף כי הסכנה, וחייב למסור עצמו עליה. דלפי חד שינוי לתוספות שמלכות הרשעה גזרה עליהם, ולמה לא יראו חכמים שתעליל מלכות הרשעה עליהם, הלא לא תמצא דבר קשה כזה, לומר בפני האומות שאנחנו פטורין מהזיקין והם חייבים. וכי לא היה ראוי לחוש ח"ו לכמה שמדות וחורבות דלפוק מיניה, בפרט מלכות הרשעה, שכל מחשבתם רק להתגולל ולהתנפל על שונאיו. וא"כ היה להם לשנות, או שניהם חייבים, או שניהם פטורין. ○ אלא שמע מינה שמחוייבים אנו למסור על קידוש השם. ואם ח"ו ישנה הדין הזה ככופר בתורת משה. ומסתמא איירי כגון שהשרים שְׁאָלוּ בפרטים על כל דין ודין, שור של ישראל שנגח וכו', ושל נכרי שגח של ישראל. ועל כן השיבו האמת, על קדושת השם, כי לא היה יכולת בידם לשטמ את עצמם מדין זה. ○ והא דאיתא בפרק קמא דמגילה, מעשה בתלמי שכינס ע"ב זקנים וכו', ושינו התורה. התם מן שמיא הוא דאסכימו בהדיהו, וכעין רוח הקודש היה. וכן איתא התם נתן הקב"ה בלב כל אחד כו', והוה על פי הדיבור. ועוד, התם לא שינו שום דבר ממשמעותו, אלא שינו הלשון, דלא יהפכו למינות, וכמו ששינו כך הוא כוונת המקרא כפשוטו. אבל לומר על הפטור חייב, או להיפך, היה ככופר בתורת משה, מה לי דיבור אחד מה לי כל התורה, כדאיתא בפרק ג' דיומא (לח): אמר רב כל השוכח דבר אחד מכל תלמודי גורם גלות לבניו, שנאמר (הושע י, ד) וְתִשְׁכַּח תּוֹרַת אֱלֹקִים אֲשֶׁכַח בְּנִיךָ גַם אֲנִי, אלמא דדבר אחד מתורה הוא נקרא תורת ה'.

⁸ וז"ל רבינו בזה בויואל משה (א, ע): דהנה כתב בשל"ה הקדוש, דלשנות אף דין אחד מדיני התורה הק', אפילו לומר רק בפני האומות על מה שהוא פטור חייב או על חייב פטור, צריך למסור עצמו למיתה שלא לאמר כן, כי הוי כפירה בתורת משה, מה לי דיבור אחד מה לי כל התורה, ועיי"ש. והרי דאף שהוא מאמין בלבב בכל התורה כולה אלא שאומר דיבור זה בפני האומות מפני הסכנה, מכל מקום כיון שהוא דיבור של כפירה באות אחת בתורה הק', יש לו דין יהרג ואל יעבור, כי כל עניני כפירה היא בכלל עבודה זרה שהיא כפירה בהאמונה. ○ ולהלן (א, קד) אעתיק לשון תשובת הרדב"ז (ח"ד סימן צב) שבאר הדברים בטעמים ונימוקים, דמה שיש בו כפירה רחל, אף אם אין לו מחשבת עבודה זרה כלל, דינו ביהרג ואל יעבור, דגרע מעובד עבודה זרה רח"ל. והמהר"ם שיק בתשובה (א"ח סימן שד) אחר שהביא הדין דבחשש אפיקורסות יהרג ואל יעבור אף שאין בו מחשבת עבודה זרה, כתב עוד דאף במקום דהיא רק ספיקא דחשש אפיקורסות, הוי ספק דאורייתא לחומרא, ולא שייך בזה ספק נפשות להקל, עיי"ש בטעמו.

ועיין בשו"ת דברי יואל (קמג, ד) שהביא רבינו אריכות דברי השל"ה אלו בשם יש"ש, ומסיים עליו וז"ל: והרי שאפילו לשנות דין אחד על שם התורה הק' אפילו לפני עכו"ם, שבדואי אינו נפקא מינה למעשה אלא לאמירה בעלמא, מכל מקום הוי ככופר בתורה, והוא בכלל יהרג ואל יעבור.

ועל זה כתבו היש"ש ושל"ה, דלא יוקשה על זה ממעשה דתלמי המלך, שכתבו להם התורה בשינויים. חדא דהתם שאני שנעשה ברוח הקודש, ועוד שלא שינו בדבר הלכה

זאגט דער של"ה הקדוש¹ [בשם היש"ש, איין] וועסטו וועלן פרעגן פון די מעשה מיט תלמי המלך, וויאזוי האבן זיי געמעגט משנה זיין.

זאגט ער אויף דעם צוויי תירוצים:

איינס ווייל ס'איז געווען ברוח הקודש, מ'האט זיי אריינגעגעבן מן השמים. און צווייטנס, דאס איז נישט קיין הלכה, זיי האבן נישט משנה געווען קיין פשט [הנוגע להלכה, רק שינוי לשון הנכתב באותו ענין עצמו].

ט

והנה על תירון השני קשה, דאף דבר שאינו נוגע להלכה, מכל מקום הרי דברי תורה הם, והאיד מותר לשנותם [ג] [אמנם] לכאורה ביידע תירוצים וואס ער זאגט, פעלט נאך פשט.

[ווייל] לעולם, [איין] די תורה הקדושה איז דאך יעדעס ווארט, אלדינגס איז דאך תורה, און אלעס איז דאך [אזוי ווי ביי] הלכות. [וואס כן כשם] אזוי ווי מ'טאר נישט משנה זיין אין דער הלכה, טאר מען נישט משנה זיין קיין [שום] אנדערן דיבור אין די תורה הקדושה.

אזוי ווי [בפסוק] ואחות לוטן תמנע [וישלח לו, כב], ווי די גמרא זאגט². [אז] אלעס איז דברים העומדים ברומו של עולם.

וכן על תירון הראשון קשה, דברבר שהוא נראה בכפירה, אין להתירו ברוח הקודש. שהרי מצינו דאפילו נביא בהוראת שעה, דמותר לעבור על פיו כל מצוה, מכל מקום באיסור עבודה זרה אסור, וכל שכן בכפירה דחמור מעבודה זרה ווידער וואס ער זאגט [שהיה] ברוח הקודש, לעולם איז דאך דאס אליין [צריך טעם], פארוואס האט דער רוח הקודש זיי מתיר געווען, הא גופא קשיא.

¹ בשל"ה הקדוש מסכת שבועות (נר מצוה, אות נב-גד): כבוד התורה ניתנה לישראל, ואיסור גדול עושים במקצת ארצות במקצת בני אדם שלומדים תורה עם גוים. וזה לשון רש"ל בים של שלמה במסכת בבא קמא, תנו רבנן וכו' [נוכח העתק כל אריכות לשון היש"ש המובא לעיל].

² בגמרא סנהדרין (צט): תנו רבנן, והנפיש אשור תעשה ביד רמה [שלח טו, ל], זה מנשה בן חזקיה, שהיה יושב ודורש בהגדות של דופי, אמר וכי לא היה לו למשה לכתוב אלא ואחות לוטן תמנע [בראשית לו, כב] [פירש"י: בתמיה, דבר שאינו צריך הוא, וכן היה מלגלג ואומר שכתבו משה שלא לצורך, ולקמיה מפרש דהיינו מגלה פנים בתורה], ותמנע היתה פילגש לאליפז [וישלח לו, יב], וילך ואובן בימי קציר חטים וימצא דודאים בשדה [ויצא לו, יד] [והיינו נמי שלא לצורך]. יצאה בת קול ואמרה לו תשב באחיד תדבר בכן אמך תתן דפי אלה עשית והחששית דמית היות אהיה כמוך אויחיה ואערכה לעיניך [תהלים ג, כ-כא], ועליו מפורש בקבלה [ישעי' ה, יח] הוי משכי העון בחבלי השוא [בתנ"ך, בלא שום הגנה היה חוטא] וכעבות העגלה חטאה וכו'. דאתן עלה מיהת, אחות לוטן תמנע מאי היא, תמנע בת מלכים הואי, דכתיב [וישלח לו, כט-מ] אלוף לוטן אלוף תמנע, וכל אלוף מלכותא בלא תאגא היא נשר גדול אלא שאינו מעוטר, וכיון דתמנע היתה אחות מלך, ודאי בת מלך היא, בעיא לאיגורי, באתה אצל אברהם יצחק ויעקב ולא קבלוה, הלכה והיתה פילגש לאליפז בן עשו, אמרה מוטב תהא שפחה לאומה זו [לכני אברהם יצחק ויעקב] שהן יראי שמים, ולא תהא גבירה לאומה אחרת [ולכן נעשית פילגש לאליפז בן עשו שהיה מזרע יצחק], נפק מינה עמלק דצערניהו לישראל, מאי טעמא, דלא איבעי להו לרחקא [מתחת כנפי השכינה, שהיה להם לגיירה]. וילך ואובן בימי קציר חטים [לאחר שקצרו השדה, שהכל רשאי ליכנס בתוך שדה חבריהן], אמר רבא ברכי יצחק אמר רב, מכאן לצדיקים שאין פושטין ידיהן בגול.

ובילקוט שמעוני [האזינו, רמז תתקמח]: כי לא דבר רק הוא מכם [האזינו לב, מז], אין לך דבר ריקם בתורה שאם תדרשנו שאין בו מתן שכר בעולם הזה, והקדן קיימת לו לעולם הבא, שהרי אמרו למה נכתב ואחות לוטן תמנע, ותמנע היתה פילגש, לפי שאמרה אין אני כדי שאהיה לו לאשה, אהיה לו לפלגש, וכל כך למה, להודיעך שבחו של אברהם שהיו מלכים ושלטונין מתאזין לדברך בו וכו'. [וכן הוא ברש"י האזינו (שם), וכע"ז ברש"י וישלח לו, יב]. ועיין עוד בתנא דבי אליהו [זוטר, פרק ב]: מכאן אמרו, אפילו אם אין בידו של אדם לא מקרא ולא משנה, אלא הוא יושב וקורא כל היום הפסוק ואחות לוטן תמנע, אפילו הכי שכתב תורה בידו.

איבערהויפט [לויט ווי] ער זאגט אַז ס'איז פֿפֿירע בַּתּוֹרָה, [איז דאָך] אפילו נאָר
לְמִיגְדֵר מִלְתָּא דוֹרָךְ אַ נְבִיא ברוח הקודש [שמוּתֵר לעבור על פיו בשאר דינים לפי שעה, אמנם]
אַז ס'איז פֿפֿירע [או עבודה זרה] טאָר מען דאָך קיינמאַל נישט [ואפילו על ידי נביא בהוראת
שעה]^ה.

יא

על כל פנים איז דאָך עס עפעס [המעשה דתלמי המלך] ווי אַ רֶאָיָה לכאורה, אַז זיי
האָבן געטון אַ מַעֲשֶׂה רַב, איז דאָך אַ רֶאָיָה לכאורה אַז מ'מעג [יא, לומר בשינוים].
על כל פנים ברויך מען צו פאַרשטיין.

יב

קושיא ד

ועוד יוקשה, למה לא דילגו לגמרי אותם פסוקים שראו לשנותם, ולמה הוצרכו לומר להם
כלל גם אותם פסוקים. ובדאי דלגל ולא לומר פסוקים, עדיף טפי מלשנות בלשון הפסוקים

(ד) און דערנאָך, ער [תלמי המלך] האָט דאָך נישט געוואוסט וואָס ס'שטייט אין די
תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, [ואם כן] אַזוי ווי זיי האָבן מְשַׁנָּה געווען [אצל תלמי], האָבן זיי דאָך
געקענט 'ארויסלאָזן' אינגאַנצן דעם פֿסוק. [ולא היו צריכין לעבור על כך דינא שכתב הים של
שלמה].

ממה נפשך, ווען ער ווייסט, ווען ער זעט די תּוֹרָה ביי אידן, זעט ער דאָך אַז
דאָרט שטייט אַנדערש. און אַז ער האָט נישט געזען, האָט מען געקאָנט אינגאַנצן
ארויסלאָזן דעם פֿסוק.

יג

והראיה דבעובדא דמלכות רומי טרחו הי"ש ושל"ה לפרש אמאי לא דילגו דין שור שנגת, דהוא משום שהם
שאלו מהם הדין בזה. ואם כן בעובדא דתלמי המלך שלא שאלו כל הדינים, רק ביקשו סתם להעתיק התורה, שפיר
היו יכולין לדלג, ואמאי הוצרכו ליכנס בשאלת האיסור של שינוי בדברי התורה

דאָרטן [בעובדא דמלכות רומי שבגמרא בבא קמא] זאָגט ער אויך [בשל"ה בשם יש"ש] אַז
מ'האָט געפרעגט פריער דעם דִּין, [ולכן הוצרכו להשיב לו הדין כפי מה שהוא האמת].

^ה כמבואר בגמרא סנהדרין (ז): אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן, בפל אמ יאמר לך נביא עבדך על דברי תורה,
שָׁמַע לו, חוץ מעבודת כוכבים, שאפילו מעמיד לך חמה באמצע הרקיע אל תשמע לו. [ועי' גם בגמרא יבמות (ז:)].
וברמב"ם (יסודי התורה ט, א-ג): דבר ברור ומפורש בתורה שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים, אין
לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת, שנאמר (ראה יג, א) אַתָּה כָּל הַדְּבָר אֲשֶׁר אֶנֶכִּי מְצוּה אֶתְּכֶם אֹתוֹ תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת
לֹא תִסַּף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ, ונאמר (נצבים כט, ח) וְהִנְגַלְתָּ לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה
הַזֹּאת וכו'. הא למדת שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה וכו'. אם כן למה נאמר בתורה (דברים יח, יח) נְבִיא אֲקִים
לָהֶם מִקִּרְבֵּי אֲחֵיהֶם כְּמוֹךָ, לא לעשות דת הוא בא, אלא לצוות על דברי התורה ולהזהיר העם שלא יעברו עליה
וכו'. וכן אם צונו בדברי הרשות, כגון לכו למקום פלוני, או אל תלכו וכו'. והעובר על דבריו חייב מיתה בידי
שמים וכו'. וכן אם יאמר לנו הנביא שנודע לנו שהוא נביא, לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה, או
על מצות הרבה, בין קלות בין חמורות, לפי שעה, מצוה לשמוע לו. וכן למדנו מחכמים ראשונים מפי השמועה,
בכל אם יאמר לך הנביא עבדך על דברי תורה, כאלהיו בהר הכרמל, שָׁמַע לו, חוץ מעבודת כוכבים, והוא שיהיה
הדבר לפי שעה, כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב עולה בחוץ וירושלים נבחרת לכן, והמקריב בחוץ חייב כרת,
ומפני שהוא נביא מצוה לשמוע לו, וגם בזה נאמר (דברים שם, טו) אֲלֹוֹ תִשְׁמָעוּן. ואילו שָׁאָלוּ את אליהו ואמרו לו
היֵאָךְ נַעֲקוּר מֵה שִׁכּוּחַ בַּתּוֹרָה (ראה יב, ג) פֶּן תִּפְּלָה עֲלֵתֶיךָ בְּכָל יָמֶיךָ, הִיא אומרת לא נאמר אלא המקריב בחוץ
'לעולם' חייב כרת, כמו שצוה משה, אבל אני אקריב 'היום' בחוץ בדבר ה', כדי להכחיש נביאי הבעל. ועל
הדרך הזאת אם צו כל הנביאים לעבור לפי שעה, מצוה לשמוע להם. ואם אמרו שהדבר נעקר 'לעולם', מיתתו
בחנק, שהתורה אמרה לנו וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם.

^ט בענין דמעשה רב, עיין בגמרא שבת (כא. וקטו:), ובגמרא בבא בתרא (פא:.) ורשב"ם שם.

אָבער דאָ [בתלמי המלך, אַז] ער האָט סתם געהייסן מעתיק זיין די תורה, [אם כן קשה לכאורה], אזוי ווי דער רוח הקודש האָט געפירט אַז זיי האָבן מִכֵּן געווען [כל הע' זקנים לשנות הלשון באופן אחד], האָט דער רוח הקודש געקענט [זיי] אריינגעבן פֿלֵב [כל אחד מהם] וועלעכעס שטיקל זיי זאָלן 'ארויסלאָזן' [אינגאנצן, וואָס דאָס] איז דאָך נישט אַזאַ האַרבער אַיסור [ווי צו מִשְנֵה זיין].

ל

ישוב הקישיות בפסוק בְּרִאשִׁית בְּרָא אֱלֹקִים

נאָר מ'קען זאָגן אַ שטיקל ביאור פארן ענין.

לא

הקדמה לישוב קושיא ג-ד

הנה מבואר בפתיחת הרמב"ן על התורה, הדתורה בצירופי אותיותיה נרמזים ונכללין בה כל הדברים והחכמות שבעולם. וגם ביאר דבתורה שקדמה לעולם, היו בה צירופים אחרים באותיות התורה, ממה שהוא עתה בדינו לאחר בריאת העולם

דער פֿלל איז דאָך, אין די תורה הקדושה שטייט אַלעס.

ווי דער רמב"ן הקדוש זאָגט אין די פתיחה, אין די צירופי אותיות פון די תורה שטייט 'אַלעס', אַלע חֲכָמוֹת וואָס ס'איז פאַרהאָנדן פֿעֶלֶם, די אַלע חֲכָמוֹת בכל אופן ואופן אַלעס ליגט דאָרט.

' בפתיחת הרמב"ן לספר בראשית: אבל זה אמת וברור הוא, שכל התורה מתחלת ספר בראשית עד 'לְעִינֵי כָל יִשְׂרָאֵל', הגיע מפיו של הקב"ה לאזנו של משה וכו', הודיעו תחילה ענין בריאת השמים והארץ וכל צבאם, כלומר בריאת כל נברא העליונים והתחתונים, וגם כן כל הנאמר בנבואה ממעשה מרכבה ומעשה בראשית, והמקובל בהם לחכמים, עם תולדת ארבעה הכחות שבתחתונים, כח המחצבים, וכח צמחי האדמה, ונפש התנועה, ונפש המדבר, ככולם נאמר למשה רבינו בריאתם ומהותם וכחותם ומעשיהם, ואפיסת הנפסדים מהם. והמספר הזה רמזו בתורה בפירוש או ברמז. ○ וכבר אמרו רבותינו, חמשים שערי בינה נבראו בעולם, וכולן נמסרו למשה חוץ מאחד וכו', יאמר כי בבריאת העולם חמשים שערים של בינה, כאילו נאמר שיהיה בבריאת המחצב שער בינה אחד בכחו ותולדותיו, ובבריאת צמח האדמה שער בינה אחד, ובבריאת האילנות שער אחד וכו', ויעלה אחר זה לבריאת בעלי הנפש המדברת, שיתבונן סוד הנפש וידע מהותה וכוונתה בהיכלה וכו', ומשם יעלה לגלגלים ולשמים וצבאיהם, כי בכל אחד מהם שער חכמה אחר שלא כחכמתו של חבירו, ומספרם מקובל להם על הקבלה שהם חמשים חוץ מאחד. ואפשר שיהיה השער הזה בידיעת הבורא יתעלה שלא נמסר לנברא וכו'. והמספר הזה רמזו בתורה בפירוש, בספירת העומר, ובספירת היובל, כאשר אגיד בו סוד בהגיעי שם ברוצן הקב"ה (ע"י רמב"ן אמר כו טו טז, ובהר כה ח-ט). וכל הנמסר למשה רבינו בשערי הבינה, הכל נכתב בתורה בפירוש, או ברמזיה בתיבות, או בגימטריאות, או בצורת האותיות, בכתובות כהלכתן, או המשתנות בצורתן וכו', כי הרמזים האלו לא יתבוננו אלא מפה אל פה עד משה מסיני. ○ ומזה אמרו בשיר השירים רבה (א, ג) בחזקיהו, ספר תגי הראה להם וכו', יפרש בו כמה אלפ"ין בתורה בתאגין, וכמה בתי"ן, ושאר האותיות, ומספר התאגין שבכל אחת. ואין השבח שספרו על הספר הזה וכו' מפני התאגין עצמן, אלא בידיעתן בפירושיהן, סודות רבים עמוקים מאד. ושם במדרש שיר השירים רבה (א, ד) אמרו וכו' וכו' מנין יבא אליהו בן ברכאל הבזוי ויגלה לישראל חדרי בהמות ולויתן, ומנין יבא יחזקאל ויגלה להם סתרי המרכבה, הדא הוא דכתיב (שיר השירים א, ד) הִבְיֵאנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו, כלומר שהכל נלמד מהתורה. ○ ושלמה המלך ע"ה שנתן לו האלקים החכמה והמדע, הכל מן התורה היה לו, וממנה למד עד שידע סוד כל התולדות, וכו' (עיי"ש עוד באורך).

עוד יש בידינו קבלה של אמת, כי כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה, שהתיבות מתחלקות לשמות בענין אחר. כאילו תחשוב על דרך משל, כי פסוק בראשית יתחלק לתיבות אחרות, כגון בראש יתברא אלקים, וכל התורה כן. מלבד צירופיהן וגימטריותיהן של שמות. וכבר כתב רבינו שלמה בפירושו בתלמוד (רש"י סוכה מה. ד"ה אבי) ענין השם הגדול של ע"ב, באיזה ענין הוא בשלשה פסוקים יִסַּע יִבְאֵא וַיֵּט (בשלח יד, יא-כ). ○ ומפני זה ספר תורה שטעה בו באות אחת במלא או בחסר פסול, כי זה הענין יחייב אותנו לפסול ספר תורה שיחסר בו ו' אחד ממלות 'אותם' שבאו מהם ל"ט מלאים בתורה, או שיכתוב הו' באחד משאר החסרים, וכן כיוצא בזה, אע"פ שאינו מעלה ולא מוריד כפי העולה במחשבה. וזה הענין שהביאו גדולי המקרא למנות כל מלא וכל חסר בכל התורה והמקרא, ולחבר ספרים במסורת, עד עזרא הסופר הנביא שנשתדל בזה, כמו שדרשו (מגילה ג. ונדרים יז:) מפסוק (נחמ"ח, ח, ט) וַיִּקְרָא בַסֵּפֶר בְּתוֹרַת הָאֱלֹקִים מִפֶּהשׁ וּשְׁמֹה שְׁכָל וַיְבִינֵנוּ בְּמִקְרָא. ○ ונראה שהתורה

און משה רבנו, די נו"ן שְׁעָרֵי בִּינָה (חסר אחת)^א, אַלעס האָט ער גענומען פון די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה. [ווייל] די זעלבע אוֹתוֹת, האָבן פֿאַרשידענע צירופים. איבערהויפט [לפי מה שאמר]^ב תּוֹרָה קְדָמָה לְעוֹלָם, איז דאָך [עס] איבערהויפט נישט געווען מיט 'די' צירופים [שיש לנו עתה]. ברענגט ער דאָרטן אוֹתוֹת [לדוגמא], מ'זאָל געבן צו פֿאַרשטיין.

על כל פנים איז דאָ צירופים [שונים], פון די אַלע [אותיות. וכגון פון] דאָס וואָרט בְּרֵאשִׁית קאָן מען מאַכן אַנדערע צירופים^ב, און דאָרט שטייט אַנדערע ענינים אַסאך. אזוי זאָגט דער רמב"ן^י.

לב

וכעין זה איתא במדרש, דכל המאורעות וגם הגליות והגאולות, כבר נרמזו כאן בתורה מתחילת הבריאה [פון] חכמינו ז"ל אין מדרש^{טו} געפינט מען אויך [אז] אַלע גְלוּת'ן שטייען אין די פרשה, אין דעם פסוק פון בְּרֵאשִׁית. [שדרשו] בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹקִים וגו' וְהָאָרֶץ הָיְתָה תְּהוֹ וְבָהוּ, תְּהוֹ זֶה גְלוּת בְּכָל, וְבָהוּ אִיז מְדִי, און [וְחֹשֶׁךְ זֶה גְלוּת] יוֹן, וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְּהוֹם, תְּהוֹם מיינט מען דעם גְלוּת אָדום [וואָס] ס'איז אַ תְּהוֹם [שאין לה חקר כתהום].

הכתובה באש שחורה על גבי אש לבנה, בענין הזה שהזכרנו היה, שהיתה הכתיבה רצופה בלי הפסק תיבות, והיה אפשר בקריאתה שתקרא על דרך השמות, ותקרא על דרך קריאתנו בענין התורה והמצוה, וניתנה למשה רבינו על דרך קריאת המצות, ונמסרו לו על פה קריאתה בשמות. וכן יכתבו השם הגדול שהזכרתי כולו רצוף, ויתחלק לתיבות של שלש שלש אותיות, ולחלוקים אחרים רבים כפי השימוש לבעלי הקבלה.

^א כמו שהביא הרמב"ן זה לדוגמא. וכמבואר בגמרא ראש השנה (כא): רב ושמואל, חד אמר חמשים שערי בינה נבראו בעולם [פירש: סיפיה דהאי קרא דרשי רב ושמואל, מְזַקק שְׁבַע־תִּים (תהלים יב, ז) שבע שביעיות, והם חמשים חסר אחת שנמסרו למשה, למדנו שחמשים נבראו, שהרי מעט נחסר מאלקיים], וכולן ניתנו למשה חסר אחד, שנאמר (תהלים ח, ו) וְתִתְּכֶרְהוּ מִעֵט מֶמְלָכִים. [וכן הוא בגמרא נדרים (לח)].

^ב כמבואר בגמרא פסחים (נד): תניא שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם, ואלו הן, תורה, ותשובה, וגן עדן, וגיהנם, וכסא הכבוד, ובית המקדש, ושמו של משיח. תורה, דכתיב (משלי ח, כב) ה' קִנְנִי רֵאשִׁית דְּרָכּוֹ וכו'. וכבראשית רבה (ח, ט): שני אלפים שנה קדמה התורה לברייתו של עולם, הדא הוא דכתיב (משלי שם, ל) וְאֶהְיָה אֶצְלוֹ אִמּוֹן [וְאֶהְיָה שְׂשׁוּעִים יוֹם יוֹם] וגו', ויומו של הקב"ה אלף שנים וכו'. התורה יודעת מה קודם לברייתו של עולם, אבל אתה אין לך עסק לדרוש אלא מני שים אדם עלי ארץ (איוב כ, ד).

^ג כמבואר בזוהר הק' בכמה מקומות, ובפרט בתיקוני זוהר. ועיין באגרא דכלה ריש פרשתן הרבה דוגמאות של צירופי בראשית.

^ד ועיין עוד בדברי רבינו בעל הגאולה ועה"ת (סימן מ) שהעתיק מדברי הרמב"ן אלו, ואח"כ כתב וז"ל: וכעין זה כתבו תלמידי בעל שם טוב הקדוש בשמו (הובא בבעש"ט עה"ת פרשת ברכה) שהקשה הוא ז"ל, דלכאורה יפלא הלא התורה קדמה אלפים שנה קודם שנברא העולם, ואם כן קשה האין נכתבו בתורה הקדושה אִז כל הסיפורים מעניני בריאת העולם ומעניני אדם וחוה ונח ושאר דברים וכו', הלא עדיין לא נתהוו אִז אלו הדברים. וביותר קשה הלא המיתה באה לעולם בשביל חטא אדם הראשון וכו', ואם כן האין נכתב בתורה מאז ומקדם עניני מיתה, כגון וְיָמֹת פְּלוֹנִי, או אִדָּם כִּי יָמוֹת בְּאֶהֱל (חקת יט, יד) וכו'. אמנם האמת כן הוא, כי התורה הק' בבריאית נבראה רק בתעורבת אותיות, ולא היו נצרכים עוד בצירופי תיבות וכו', ובכל עת וזמן שנתהוו איזה ענין בעולם, אִז נצטרפו אלו האותיות ונתהוו צירופי תיבות, ונתהוו סיפור זה הענין. ופירש בזה דברי הש"ס (בבא בתרא יז) בשמונה פסוקים מוקמים שם משה עבד ה' (ברכה לד, ה-ב) משה כתבן בְּדַמְעָה. שהכוונה מלשון דִּמְעוּעַ וְעִירוּב, שהיו כתובין בעירובוב אותיות, ונצטרפו אחר כך, עיי"ש. וכן כתב הברוך טעם ז"ל (כספר מרגניתא דר"ב פרשת בשלח) בשם הגר"א זלה"ה [בכביאור הלשון שמשש כתבן בְּדַמְעָה], ושני נביאים נתנבאו בסגנון אחד.

^{טו} בבראשית רבה (ב, ד): רבי שמעון בן לקיש פתר קריא 'בגליות', וְהָאָרֶץ הָיְתָה תְּהוֹ זֶה גְלוּת בְּכָל, שנאמר (ירמ' ד, כג) רֵאשִׁית אֶת הָאָרֶץ וְהִנֵּה תְּהוֹ. וְבָהוּ זֶה גְלוּת מְדִי, וְיִבְהִלּוּ לְהִבְיָא אֶת הָמָן (אסתר ו, יד). וְחֹשֶׁךְ זֶה גְלוּת יוֹן, שהחשיכה עיניהם של ישראל בגיירותיהן, שהיתה אומרת להם פְּתָבוּ עַל קִוְּן הַשּׁוּר שאין לכם חלק באלקיי ישראל. על פְּנֵי תְּהוֹם זֶה גְלוּת ממלכת הרשעה, שאין להם חקר כמו התהום, מה התהום הזה אין לו חקר אף הרשעים כן. וְרוּחַ אֱלֹקִים מְרַחֶפֶת, זה רוחו של מלך המשיח, היאך מה דאת אמר (ישע' יא, ב) וְנָתַתִּי עָלָיו רוּחַ ה'. באיזו זכות ממששת ובאה המרחפת, על פְּנֵי הָמָן, בזכות התשובה שנמשלה כמים, שנאמר (איכה ב, יט) שִׁפְכִי כַּמִּים לְפָד.

[און] דער בורא כל עולמים האָט דאָס אַלעס (מרמז געווען אין די תורה), נאָך בַּשְׁעַת פון בְּרִיאַת הָעוֹלָם האָט מען דאָס אַלעס [שרין] געזען, און ס'איז 'אָזוי' באַשאַפֿן געוואָרן די וועלט.

לג

והמעם שכבר הוצרך להיות מוכן הכל מתחילת הבריאה, וכעין מה שמפרש בכלי יקר במעם שאמרה התורה והאָרֶץ הָיְתָה תֶּהוֹ וְבָהוּ, להודיע כי זה היה הכנה ודוגמא לענין החורבנות שהיו אחר כך במשך הדורות. ואמלי מה שכבר היתה בן התחלת הבריאה, לא היה אפשר להיות דוגמתו אחר הבריאה, כי אין הקב"ה רוצה לעשות שינוי בהבריאה, אלא מה שכבר נגזר והוכן כך מתחילת הבריאה, שזה אין נקרא שינוי בהבריאה, כי כבר הוכן הכל מראש ס'איז עפּעס אָזוי ווי דער כלי יקר זאָגט^{טז} אויף דעם [וואָס] ס'שטייט הָיְתָה תֶּהוֹ וְבָהוּ, [דלכאורה] וואָס האָט מען צו דערציילן [מה שהיה לפני הבריאה, והלא] מֵאִי דִּהְיָה הָיְהָ, [ולמה הודיע הכתוב] אַז 'פֶּאֶר' די בְּרִיאָה איז געווען תֶּהוֹ וְבָהוּ. זאָגט ער, ווייל ס'איז דאָ חורבנות, דערציילט ער אַז ס'איז געווען אַ תֶּהוֹ וְבָהוּ [גם מעיקרא, ווייל] ווען ס'העט נישט גיווען געווען [תֶּהוֹ וְבָהוּ בתחילת הבריאה], העט עס נישט גיווען געקאנט זיין [די חורבנות, ווייל ס'העט געווען] אַ חִידוּשׁ אין דער בְּרִיאָה. אַ זאָך וואָס ס'איז נישט געשען [מעולם], איז דאָס אַ שְׁנוי אין די בְּרִיאָה, און דאָס קען נישט זיין, אַ שְׁנוי אין די בְּרִיאָה^{יז}. איבערדעם איז דאָס אַלעס געווען אָנגעגרייט פון פריער. אָזוי זאָגט דער כלי יקר.

לד

דער אָמֵת, זעט מען דאָך אין מדרש^{טז} [הנזכר] אויך אָזוי, אָזוי ווי איך וועל שוין שפּעטער (באות כח-קכט) נאָכזאָגן [גם יתר דברי המדרש].

לה

וכעין זה כתב הרמב"ם במעם שכבר הותנה עוד במעשה בראשית עם הים שיקרע לפני ישראל, והוא ממעם האמור שאין הקב"ה רוצה לעשות שינוי בהבריאה, ולכן כל השינויים והנסים כבר הוכנו מראשית הבריאה דער רמב"ם זאָגט^{יח} [כעין זה, אַז] איבערדעם [איז] תִּנְאִי התנה הקדוש ברוך הוא בַּמַּעֲשֶׂה בְּרִאשִׁית שִׁיקְרַע הָיִם [לפני ישראל]^{טז}, זאָגט ער [לבאר] פֶּאֶרְוּאָס מ'האָט

^{טז} בכלי יקר בפרשתן (א, ב): והאָרֶץ הָיְתָה תֶּהוֹ וְבָהוּ. מאי דהוה הוה, ומה צורך בדיעה זו. ונראה לומר, לפי שמששת ימי בראשית והלאה אין הקב"ה משנה שום דבר מכמות שהיה, וצפה הקב"ה שעל ידי מעשי הרשעים יחזור העולם לתהו ובהו כמו בדר המבול, וכן בחורבן הבית כתיב (ירמ' ד, כג) רָאִיתָ אֵת הָאָרֶץ וְהִנֵּה תֶהוֹ, והודיע לנו הכתוב שאם יקרה בזמן מן הזמנים שע"י מעשי הרשעים יחזור העולם לתהו, לא יהיה נחשב שינוי בבריאה, אלא יחזור העולם לכמות שהיה, כי מטבעו להיות תהו ובהו וְחֶשֶׁךְ, וע"י מעשי הצדיקים עשה הקב"ה הפך טבעו וברא האור לצדיקים, וע"י קלוקל המעשים יחזור העולם לכמות שהיה ולא יהיה נקרא שינוי בבריאה, כי תנאי התנה הקב"ה עם כל מעשה בראשית. • ומטעם זה מיעט האור וגזגז לצדיקים, כי לא אדם הוא ית' ויתנחם, אלא לפי שאם רשעים בחשך ידמו בעבור קלוקל מעשיהם, לא יהיה נחשב לשינוי בבריאה. • וזהו דעת המדרש (בראשית רבה ב, ה) והאָרֶץ הָיְתָה תֶּהוֹ, אלו מעשיהם של רשעים, ויִאֶמַר אֱלֹקִים הִי אור אלו מעשיהם של צדיקים כו', מה ראה בעל המדרש הזה להוציא הפסוקים מפשוטם. ולפי מה שפירשנו, דברי מדרש זה מבוארים, כי פשוט נשאר במקומו, והדרשה תדרש גם מפשוטו. ומה שמסיק שם ועדיין איני יודע באיזו מהם חפץ אם במעשיהם של רשעים כו', תמצא מבואר בחיבורי הקטן הנקרא אורח לחיים בדרש של ר"ה ויר"כ.

^{יז} וכדכתיב בקהלת (א, ט) מִה שֶׁהָיָה הוּא שֶׁהָיָה ומה שֶׁנַּעֲשָׂה הוּא שֶׁנַּעֲשָׂה, וְאֵין כֵּל חֲדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמַיִם. ועיין בזה בגמרא ברכות (נט. ושבת לז:) ונדרים (לט:).

^{יח} בספר המורה (ב, כט), עיי"ש. והובא דבריו בישמח משה (ר"פ תוריע). ועיין עוד באורך בתוספות יו"ט (אבות ה, ה) שהאריך בזה.

^ט כמבואר בבראשית רבה (ה, ה): אמר רבי יוחנן, תנאין התנה הקב"ה עם הָיִם שיהא נקרע לפני ישראל, הדא הוא דכתיב (בשלח יד, כז) וְיִשָּׁב הָיִם 'לְאִיתָנוּ', לתנאו שהתנה עמו. • אמר רבי ירמיה בן אלתר, לא עם הָיִם בלבד התנה הקב"ה, אלא עם כל מה שנברא בששת ימי בראשית, הדא הוא דכתיב (ישעי' מה, יב) אֲנִי יְדִי נָטוּ שָׁמַיִם וְכָל

געברויכט אַ תַּנְאִי, [והלא] דער בורא כל עולמים אַז ער וויל [קען ער אַלעס], דער בורא כל עולמים איז דאָך אַ כל יָכוֹל, ער קאָן דאָך.

נאָר [ווייל] דער בורא כל עולמים וויל נישט מאַכן קיין שְׁנוֹי אין די בְּרִיאָה. [ווייל] אַז מ'האָט אַזוי באַשאַפֿן, לכאורה איז דאָס אַ ניצוץ הקדוש [ואין רצון ה' שישתנה זה. אמנם] אַז מ'האָט זיך [פון] תְּחִילַת אויסגענומען, איז פון תְּחִילַת אָן, די בְּרִיאָה איז אַזוי געווען, [אַז] ס'זאָל זיין יקרע הים. אַזוי זאָגט דער רמב"ם.

לז

והיציא מזה כי הכל כבר נרמז והוכן מתחילת הבריאה, ובפרט ענין הגליות וכמבואר במדרש. ולכן גם זה הוכן מראש, מה שהוצרכו גליות וכן להעתיק התורה, שזה היה מכלל שעבוד הגליות, ואיתא במגילות תענית שנגעשו אז ג' ימים חושך בעולם [ועל כל פנים] לעולם אַלעס איז מְרוּמָז, אַלעס שטייט [שוין] אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה [פון פריער].

איבערהויפט די שְׁנוּיִים וואָס זיי האָבן געמאַכט [בימי תלמי המלך, וואָס] דער אָמֶת [איז] ס'האָט דאָך גיקערט צום גְלוּת [וין] ס'שטייט אין מגילת תענית אַז ג' יָמִים איז געווען חוּשֶׁךְ בַּעוֹלָם, ווען מ'האָט איבערגעזעצט די תּוֹרָה [בלשון יוונית] פאַר תְּלָמִי הַמֶּלֶךְ, [און] די גְּלִיּוֹתֵי עַר שטייען דאָך אַלע [מְרוּמָז] אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה [כמבואר במדרש הנזכר, וא"כ גם אלו השינויים שעשו בימי תלמי] איז דאָס אַלעס געווען פון פריער אָן.

לז

וגם יש לומר עוד, שזה היה כענין התורה שהציע להאומות קודם מתן תורה. וכמבואר בדברי חז"ל שהציע הקב"ה כן לכל האומות, אם יקבלוה, והם לא רצו לקבלה איבערהויפט נאָך, די הַשְׁגַּת הַתּוֹרָה [שהציעו לפני האומות, בודאי היה זה באופן אחר ממה שנתנו לישראל (וכדלהלן)].

לח

לאָמיר זען. דער בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים האָט געוואָלט געבן [היינו שהציע ליתן] די תּוֹרָה פאַר די אומות הָעוֹלָם, [כדכתיב] (ברכה לב, ב) הוֹפִיעַ מֵהָר פֶּאֶרְן וְזָרַח מִשְׁעִיר לָמוֹ, מֵהָר פֶּאֶרְן [שהלך שם אל] ישמעאל, און [משעיר, שהלך שם] צו עֶשְׂרִי^{כא}. [און] חכמינו ז"ל זאָגן דאָך^{כב} [דכמו כן הלך] צו אַלע אומות. [וצריך לומר דהכתוב] ער כאַפֿט אָן [פאַר] אַ רְבוּתָא די צוויי ישמעאל ועשו, שהם מזרע אברהם^{כג}, ואף הם לא קבלוה].

צָבָאָם צוֹיִתִי, מידי נטו שמים, וכל צבאם צוֹיִתִי, צוֹיִתִי את הים שיהיה נקרע לפני ישראל, צוֹיִתִי את השמים ואת הארץ שישתקו לפני משה, שנאמר (האזינו לב, א) הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וגו'. צוֹיִתִי את השמש ואת הירח שיעמדו לפני יהושע, שנאמר (יהושע יב) שָׁמַשׁ בִּגְבָעוֹן דּוּם. צוֹיִתִי את העורבים שיכלכלו את אליהו, שנאמר (מלכים א' יז, ו) וְהַעֲרִבִים מִבָּאִים לוֹ וגו'. צוֹיִתִי את האור שלא תיך לחנניה מישאל ועזריה, צוֹיִתִי את האריות שלא יזיקו את דניאל, צוֹיִתִי את השמים שיפתחו לקול יחזקאל, שנאמר (יחזקאל א, א) נִפְתַּחוּ הַשָּׁמַיִם וגו', צוֹיִתִי את הדג שיקיא את יונה, שנאמר (יונה ב, יא) וַיֹּאמֶר ה' לָדָג וַיִּקָּא אֶת יוֹנָה.

^כ במגילת תענית (פרק אחרון): בח' בטבת נכתבה התורה יוונית בימי תלמי המלך, והחושך בא לעולם ג' ימים. ובטור ושלחן ערוך (אורח חפ, א-א): אלו הימים שאירעו בהם צרות לאבותינו וראוי להתענות בהם וכו'. בשמונה בטבת נכתבה התורה יוונית בימי תלמי המלך, והיה חושך לעולם ג' ימים. [ועיין בדרשות חתם סופר בדרושים לח' טבת, מה שהאריך בענין זה].

^{כא} כמבואר באיכה רבה (ג, א): בתחלה נגלה על בני עשו, הדא הוא דכתיב וַיֹּאמֶר ה' מִסִּינִי בֹא וְזָרַח מִשְׁעִיר לָמוֹ, ולא קבלוה. החזירה על בני ישמעאל, ולא קבלוה, הדא הוא דכתיב הוֹפִיעַ מֵהָר פֶּאֶרְן. ולבסוף החזירה על ישראל, וקבלוה, הדא הוא דכתיב וְאַתָּה מִרְבַּבֵּת קִדְשׁ מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ, וכתיב (משפטים כד, ז) כָּל אֲשֶׁר דָּבָר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע.

^{כב} בגמרא עבודה זרה (ב:): וַיֹּאמֶר ה' מִסִּינִי בֹא וְזָרַח מִשְׁעִיר לָמוֹ [הפסע מֵהָר פֶּאֶרְן וגו'], וכתיב אֶלּוֹךְ מִתִּימָן יָבוֹא

לט

ויש לומר דלהאומות הציע את התורה בצירופים אחרים מהתורה שניתנה לישראל, שהרי כמה ענינים הכתובים בתורה לא שייכים אצל האומות, וכגון הפסוק **אֲשֶׁר הוצאתיך מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם**

נו איז דאָךְ [ולכאורה] די זעלבע [תורה] האָט מען געגעבן פֿאַר אידן [לבסוף, ולא להאומות. וקשה] לכאורה ווי האָט מען געקאָנט געבן פֿאַר זיי [אותה התורה שניתנה לישראל, והלא] ס'שטייט דאָךְ אין די תורה אָנכי ה' אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר הוצאתיך מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, [און] זיי זענען נישט געווען אין מִצְרַיִם, אֲשֶׁר הוצאתיך מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּיַת עַבְדִּים. און ס'איז געווען נאָךְ אַזעלעכע דבָּרִים וואָס ס'איז נישט [שייך] פֿאַר זיי.

מ

[אלא מאי] בהכרח מוז איך זאָגן, מ'האָט זיי [גיווען] געגעבן [אין] אַנדערע צירופֿים, אַנדערע לְשׁוֹנוֹת [מיט] אַנדערע צירופֿים, אַזוי ווי ס'פֿאַסט פֿאַר זיי.

מא

ביאור דברי המדרש ילקוט ריש פרשת במדבר

ואפשר לפרש בזה כוונת המדרש, דכשקבלו ישראל התורה נתקנאו בהם האומות ואמרו מה ראו אלו להתקרב יותר, וסתם הקב"ה פירם ואמר להם הביאו לי ספר יוחסין שלכם כשם שבני מביאי אפשר איז דאָס טאַקע דער פֿשט אין מדרש²², כשקבלו ישראל את התורה,

וגו'. מאי בעי בשעיר, ומאי בעי בפאך [פירש"י: פאך ארץ ישמעאל, דכתיב בהגר (ויירא כא, כא) וַיִּשָּׁב כַּמְדָּר פֶּאֶרְחָן]. אמר רבי יוחנן, מלמד שהחזירה הקב"ה על כל אומה ולשון, ולא קבלוה, עד שבא אצל ישראל וקבלוה. ועיין בתנא דבי אליהו זוטא (פרק יא) וז"ל: צא ולמד, מיום שנברא העולם עד שיצאו ישראל ממצרים ובאו להר סיני לקבל את התורה, חזר הקב"ה על כל אומה ולשון ואמר להם שיקבלו את התורה, ולא קיבלו אותה. ובכל דור ודור היו באים עדים ומעידין אותן, ואלו הן, אליפז התימני ובלדד השוטי וצופר הנעמתי ואליהוא בן ברכאל הבזי ואיבו מארץ עור, ובעור ובלעם בן בעור, והוא היה האחורון שבכולם. [ועיין עוד בפי' זקוקין דגורא שם (אות יד) שמחלק גם כן באופן אחר, דלא כל התורה שניתנה לישראל הוא שהציעו להאומות, אלא רק ה' מצות]. [וכן מוכח גם בגמרא בבא קמא (לה). עיין שם, וכמובא בדברי הגור אריה דלהלן. וכן הוא בפרקי דרבי אליעזר (פרק מא). ועיין בתהומא זאת הברכה (סימן ד) כדברי הגמרא שבב' המקומות, וגם נזכר שם הן דרשת הפסוק על עשו וישמעאל, והן שחזר על כל האומות].

²² כן נראה לכאורה הכוונה בדרך אפשר. וכן מבואר בגור אריה (ברכה לג, ב) וז"ל: ואף על גב דבקרא לא כתוב אלא שעיר ופאך, ובפרק קמא דעבודה זרה (ב:) נמי קאמר שהחזיר הקב"ה את התורה על כל אומה ולשון, ומנא לן לומר כך. ונראה, דודאי היה הקב"ה מחזיר התורה על כל האומות, דאם לא כן מאי שנא שהיה מחזיר אותה על עשו ועל ישמעאל, משום שלא יאמרו אם נתת לנו התורה היינו מקבלין, שאר אומות נמי יאמרו כך, אלא על כל אומה ולשון היה מחזיר. וקרא דקאמר וַיִּחַר מִשְׁעִיר לְמוֹ הוֹפִיעַ מִהֶר פֶּאֶרְחָן, הכי קאמר, אחר שחזר על כל האומות ולא קבלוהו, בא אל עשו וישמעאל, כי אלו מסתבר יותר שיקבלוה, שהם זרע אברהם, שקיים כל התורה (וימא כח:). והיה מחזיר עליהם דרך מעלות, מתחלה אל הרחוק, עד שבא אל עשו וישמעאל. והם היו ראויים לקבל אותה, מפני שהם זרע אברהם, ואפילו הכי לא קבלו אותה. ולפיכך וַיִּחַר מִשְׁעִיר לְמוֹ, כיון דלא קבלו אף בני עשו, שוב אין מי שיקבל אותה, ובא אל ישראל מהר שעיר. וכן בפאך גם כן, שבסוף בא אל פאך, אמר אלו בני ישמעאל ראו שיקבלו אותה, ולא קבלוה, אז בא אל ישראל, כי מעכשיו לא נשאר אחד. ומה שזכר עשו וישמעאל, מפני כי יש בעשו שאין בישמעאל, ויש בישמעאל שאין בעשו. ישמעאל נמול בתחלה, וקבל עליו בריתו של אברהם. ועשו אינו כן הפלגש, כמו ישמעאל שהיה כן הפלגש. ולפיכך באחרונה בא אל אלו שנים. והאמרין בספרי שהשיב עשו מפני שנאמר לו (תולדות כז, מ) וַעַל חֶרֶבֶץ תִּחְיֶה, וכן ישמעאל מפני שנאמר לו (לך טז, יב) וְהָיָה יְהִיָּה פֶּאֶרְ אֶדָם יָדוּ כָּלֵל, לא שהאומות שלא נתברכו בכרחה הזאת לא היו שמיים כן, אלא רוצה לומר אפילו אלו שהיו מורע אברהם ויצחק, כיון שנברכו בכרחה הזאת שיהיה הגונה וראויה, כל שכן האחרים שלא נתברכו כלל, שנמצאו בהם כל אלו הדברים כולם. ואם תאמר, ומנא ליה לרז"ל לומר שהחזיר הקב"ה התורה על כל אומה ולשון, שמא לא החזיר רק על בני אברהם, וכיון דאינהו לא קבלוה, אחרים לא כל שכן. ויש לומר, דזה לא יתכן, דהרי הם היו אמורים שהיו מקבלים אותם, ולא היה יכול לענוש את האומות - מה שלא קבלו את התורה - מכח קל וחומר. דהא בפרק שור שנגח (בבא קמא לה. ורש"י שם) מסיק דבשביל זה היה הקב"ה מתיר ממון לישראל, ולא מענישין מכח קל וחומר. ולפיכך בודאי על כולם החזיר. אלא שכתוב בקרא שעיר ופאך, שהם האחורונים, דמסתברא שהם יקבלו אותה.

²³ בילקוט שמעוני ריש פרשת במדבר (מח מהדפ:) בשעה שקבלו ישראל את התורה, נתקנאו אומות העולם בהן,

נתקנאו בהם אומות העולם מה ראו אלו להתקרב יותר מכל האומות, מיד סתם הקדוש ברוך הוא פיהם [ואמר להם] הביאו לי ספר יוחסין שלכם [כשם שביני מביאין].

מב

וקשה למה נתקנאו, והלא הציע את התורה גם להם, והם שלא רצו לקבלה

פרעגט מען די קשיא [על מה נתקנאו האומות, והלא] מ'האָט זיי דאָך אָנגעטראָגן [לקבל התורה], און זיי האָבן נישט געוואָלט, [ואם כן] וואָס האָבן זיי זיך מָקנאָ געווען.

מג

גם צריך ביאור מהו התשובה שהשיב להם הקב"ה בענין יוחסין

און דערנאָך וואו קומט יוחסין [דערצו].

מד

אבל לפי האמור נחא, דאף שהציעו להם התורה, אבל לא הציעו ליתן להם התורה בהשגות הגדולות כמו שניתנה לישראל, דהיינו באופן שגרמזים בה כל הדברים והחכמות ומאורעות שבעולם, רק בצירופים אחרים. ועל זה נתקנאו מה ראו אלו להתקרב יותר, שניתן להם התורה באופן נעלה והשגות גבוהות, מה שלא הציעו כן להאומות

[נגאָר לדרכינן] קען זיין, דאָס איז דער פֿשט.

- ס'ווערט דאָך נישט געברענגט וויאָזוי מ'האָט [פאָר] זיי געגעבן [הצעת קבלת התורה]. ס'איז דאָ יִדְעוֹת^{כה} אַז פֿאַר די שְׂרִים [של האומות למעלה] האָט מען איבערגעגעבן [הצעת קבלת התורה], צי וויאָזוי.

[ס'שטייט נאָר בדרך כלל, אַז] דער בורא כל עולמים האָט זיי אָנגעטראָגן. [אבל לא נזכרו הפרטים שבוה בדברי חכז"ל] -

[ואם כן יש לומר לדרכינן, כן] מ'האָט זיי אָנגעטראָגן אַ תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה [וואָס] ס'איז נישט געשטאַנען אַזויפיל דערניצן - אַזוי ווי דער רמב"ן זאָגט - אַלע חֻקִּים, [נגאָר] אויף אַן אַנדערן אָפֿן איז געווען [פאָר] זיי די צירופים.

מה

איבערדעם האָבן זיי געזאָגט מה ראו אלו להתקרב 'יותר' מכל האומות, [שהרי לפני ישראל] זיי גיט מען אויף אַן אַנדערן [אופן], זיי גיט מען 'מער' ווי מ'האָט אונז געהאָט אָנגעטראָגן.

מו

ועל זה השיב להם הקב"ה הביאו לי ספר יוחסין שלכם, רלוכות לאותן השגות הגדולות, צריך שיהיו מקור קדוש של האבות הקדושים, וכמו בני ישראל

האָט דער בורא כל עולמים געזאָגט הביאו לי ספר יוחסין שלכם. [והכוונה, בדכדי] מ'זאל איבערגעבן אַזעלעכע גרויסע השגות, מוז מען זיין פון אַ מקור קדוש, [להשגות גבוהות כאלה] וואָס ס'ליגט אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה^{כז}.

מה ראו להתקרב יותר מן האומות. סתם פיהן הקב"ה, אמר להן הביאו לי ספר יוחסין שלכם, שנאמר (תהלים צו, ז) הָבוּ לַיהוָה מִשְׁפָּחוֹת עֲמִים, כֹּשֶׁם שֶׁבִינִי מִבִּיאִין, שנאמר (במדבר א, יח) וַיִּתְּנֵם לָדָד עַל מִשְׁפַּחְתָּם. לכן מנאם בראש הספר הזה אחר המצות, אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינִי (בחקותי כו, לה), ואחר כך וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינִי שָׁאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֵדֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שלא זכו ליטול את התורה אלא בשביל הייחוסין שלהן.

^{כה} עיין בזה באורך בזוהר הק' פרשת בלק (דף קצב: קצג).

^{כז} ועיין ענין זה גם בדברי יואל נח (עמוד קנד). וכעין זה בדברי יואל לשבועות (אות כה, ואות קיד).

מו

ישוב קושיא ג-ד

יהיה איך שיהיה, [פאר] זיי האָט מען [אָנגעטראָגן] אַן אַנדער סאַרט [צירופי אותיות].

מח

ולפי זה יש לומר דכל אותן השינויים ששינו בימי תלמי המלך, הוא ממה שראו ברוח הקודש ששינויים אלו כך היו באותה התורה שהציעו ליתן להאומות, ועל כן לא נקרא זה שינוי, כי היה באמת למעלה תורה כוח בהתורה שהציעו להאומות [וממילא] קאָן זיין, - לויט ווי דער רוח הקודש האָט זיי געוויזן [להע' זקנים], אַז מ'דאַרף צו זאָגן פאַר 'די גוים' אַלקים בְּרָא בְּרֵאשִׁית, און מ'דאַרף צו זאָגן אַעֲשֶׂה אֱדָם, - [קען זיין אַז] מ'עיקרא אָן ווען מ'האָט זיי אָנגעטראָגן די תּוֹרָה [בשעת מתן תורה], האָט מען עס מ'עיקרא אָן אָנגעטראָגן מיט 'דעם' לשון, קען זיין. [שהרי] אַז דער רוח הקודש האָט אַזוי געזאָגט, ברויך דאָך אַזוי צו זיין. [ולכן] האָט עס דער בורא כל עולמים אַזוי געפירט, ווען מ'האָט אָנגעטראָגן [להאומות] די תורה הקדושה, האָט מען זיי שוין געזאָגט דעמאָלטס מיט 'די' לשונות [שהם] מיט 'די' שְׁנוּיִים.

[וממילא נמצא כי] דער רוח הקודש [של הע' זקנים] האָט מְכוֹן געווען די שְׁנוּיִים וואָס דער בורא כל עולמים אליין האָט געוואָלט, דאָס איז 'די' צירופים [המיועדים] וואָס צו זאָגן פאַר די אומות, פאַר די גוֹיִם'ס וועגן, [ווייל] אַזוי ברויך מען [פאר] זיי זאָגן. [וממילא] האָבן זיי נישט געמאַכט קיין 'שינוי' אין די תּוֹרָה הקדושה.

מט

וזה שכתבו תירצו הי"ש ושל"ה שעשו שינויים אלו "ברוח הקודש", ואין הכוונה לומר שהרוח הקודש התירה להם זאת בהוראת שעה, דהרי מהני אפילו נביא בהוראת שעה, בדבר שיש בו כפירה והוא ביהרג ואל יעבור. אלא הכוונה שעל ידי "רוח הקודש" ידעו לכוון שאותן השינויים כבר ישנם בתורה שהציעו להאומות, ואין זה בגדר שינוי בדברי התורה

דאָס איז דער פֿשט [בלשון הי"ש ושל"ה, שכיוונו כולם] 'בְּרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ'. נישט אַז דער רוח הקודש האָט מְתִיר געווען דעם אָסור, [ווייל] דער אָסור איז אָסור [ואין להתירו אפילו על ידי נביא לפי שעה] [וכדלעיל באות י], אַזוי ווי ער זאָגט [אַז] ס'איז כְּפִירָה, [ולכן] מ'טאַר נישט מְשַׁנֶּה זיין אין די תּוֹרָה הקדושה [אפילו ע"י נביא בהוראת שעה]. נאָר דער רוח הקודש האָט מְכוֹן געווען צו 'דעם', [שהשיגו ברוח קדשם אַז] דאָס אַלעס האָט דער בורא כל עולמים געזאָגט 'נאָך פריער', נאָך פון בְּרִיאַת הָעוֹלָם אָן, אַז ס'וועט זיין אַ תּוֹרָה הקדושה, און ס'וועט זיין גְּלוּת און ס'וועט זיין חוֹרְבָנוֹת, און וואָס ס'וועט זיך [אַלץ] טון [ושנרמו בתורה הק' גם כל אלו השינויים, ועל כן אין בזה 'שינוי']. איבערהויפט [לדרכנו שכן היה הלשון בתוך] די תורה הקדושה וואָס מ'האָט געוואָלט געבן פאַר די גוֹים, [ולכל זה] האָבן זיי מְכוֹן געווען בְּרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ, [אַז] ס'איז אַזוי געווען דער רָצוֹן הַשֵּׁם ברוך הוא [אַז] 'פאַר זיי' זאָל מען אַזוי שרייבן, פון תַּחֲלַת אָן.

ג

[וממילא] איז דאָס נישט קיין שְׁנוּי, [נאָר] פון תַּחֲלַת אָן איז אַזוי געוועזן, פון בְּרִיאַת הָעוֹלָם אָן, די הִתְנַהֲגוּת הָעוֹלָמוֹת איז אַזוי געווען, אַז פאַר די גוֹים זאָל מען 'אַזוי' שרייבן. 'דאָס' האָט געזאָגט דער רוח הקודש, נישט אַז מ'מעג מְשַׁנֶּה זיין, [ונמצא כי] דער רוח הקודש האָט דאָ נישט 'קעגנגעזעצט' דעם אָסור [המבואר ביש"ש ושל"ה שיש בזה משום כפירה], דאָס וועט נישט זיין [שיתירו זה אפילו בנביא לפי שעה]. איז גוט דעם של"ה הקדוש'ס תירוץ, אַז דאָס איז בְּרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ.

קי

שילוב סוף התורה לתחילתה

ביאור הפסוק בסוף התורה

בסוף התורה כתיב ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל, ופירש רש"י
 זו שבירת הלוחות. ומבואר במדרשים שבבירת הלוחות היו האותיות פורחות מעליהם

איך האב נעכטן נאכט^{כז} שוין גערעדט דערפון, [בענין] שְבִירַת הַלּוּחוֹת, [שעל זה
 נאמר בסוף התורה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל, ופירש רש"י^{כח} זו
 שבירת הלוחות. והבאתי שם דבענין שבירת הלוחות אמרו חכ"ל^{כט}, און] ס'איז געווען אותיות
 פורחות [שפרח מעליהם אותיות הכתב, און] דאָס איז געווען די גרעסטע 'שְבִירָה', אַז די
 אוֹתִיּוֹת זענען אַוועקגעפּלויגן.

קיב

ולכאורה קשה על זה, דהרי כל דיבור של הקב"ה הוא נצחיות, ואם כן הלוחות
 שנכתבו על ידי הקב"ה, האך היה אפשר להם לבא לידי ביטול ושבירה

[אמנם] לכאורה איז דאָך אַ האַרבע קשָׁא, [שהרי] דער פֿלל איז, דער דיבור פון
 השם יתברך איז אַ נְצִחִיּוּת, דאָס קען נישט פֿטל ווערן, [וכדכתיב] (תהלים לג, ט) הוּא אֱמֶר
 וַיְהִי הוּא צָוָה וַיַּעֲמֵד^ל.

קיב

אַזוי ווי ס'שטייט, דער ישמח משה זאָגט^{לא} [לבאר] פאַרוואָס משה האָט נישט
 געקענט 'זאָגן' מ'זאָל שפאַלטן דעם ים [ונצטוה רק הָרִם אֶת מִטָּה וְנָטָה אֶת יָדָהּ, וכמו שביאר

^{כז} בסעודת ליל שב"ק בראשית, ונדפס בדברי יואל בפרשתו (עמוד לה-לח) ועיי"ש בפנים באורך.

^{כח} ברש"י זאת הברכה (לד, יב): ולכל המורא הגדול. נסים וגבורות שבמדבר הגדול והנורא: לעיני כל ישראל.
 שנשארו לבו לשבור הלוחות לעיניהם, שנאמר (ואתחנן ט, יז) וְאֶשְׁכַּרְם לְעֵינֵיכֶם. והסכימה דעת הקב"ה לדעתו
 שנאמר (שם י. ב. ותשא לה, א) אֲשֶׁר שִׁכַּרְתָּ, יִישַׁר כַּחַךְ שִׁשְׁבֶּרְתָּ.

^{כט} בתנחומא כי תשא (סימן כז) ועקב (סימן יא), ובפרקי דרבי אליעזר (פרק מה), ותנא דבי אליהו (פרק כא, ווטא פרק ד).
^ל ועיין בדברי הישמח משה דלהלן, שהביא על כך פסוק זה.

^{לא} בישמח משה פרשת בשלח: ויאמר ה' אל משה מה תצַעק אלי [נדבר אל בני ישראל ונסעו, ואתה הָרִם אֶת מִטָּה וְנָטָה
 אֶת יָדָהּ על הַיָּם וּבִקְעָתָה] וְגו' (בשלח יד, טו-טז). במדרש (הובא מקצתו בילקוט רמז רל"ג, וכלו בנחלת יעקב בשלח), אמר
 הקב"ה למשה הים סוער והשונא רודף, ואתה עומד ומרבה בתפלה פֿלני, אמר לו משה מה לי לעשות, אמר לו
 וְאַתָּה הָרִם אֶת מִטָּהּ, באותה שעה אמרו ישראל ה' יִמְלֹךְ לְעַלְמָם וְעַד וכו'. ○ והנראה לי, דהנה יש להבין בשלמא
 במצרים היה הכל על ידי משה, לפי שאין הרשע כדאי להיות נגלה אליו השי"ת, ולהיות המופת מעצמו על ידי
 מאמרו יתברך, לא יאמינו שבשבייל ישראל הוא. ועוד כיון שהכל היה לרעה, אפשר דאין מייחד שמו (עי' בראשית
 רבה ג, ט), והיה צריך להיות על ידי 'שליח'. אבל כאן, המטה למח, ומשה למח, יהיה נקרה הים סוף על פי
 מאמרו, ומי פתי יסור הנה להאמין דבקיעת הים היה מעצמו, וגם היה לטובה. ועוד דהיה להם גילוי שכינה אז
 בלא זה, דכתיב (בשלח טו, ב) זֶה קָלִי, ועל כל פנים המטה למח, ומי מריבה יוכיח. ○ והתירוץ לזה נראה דכל
 מעשיו ית' [שעושה] בעצמו, ראוי להיות ניצחי כמוהו, כי הוא אָמַר וַיְהִי הוּא צָוָה וַיַּעֲמֵד (תהלים לג, ט). ופעולה
 שאינה נצחית, הוא פחיתות ח"ו לו יתברך אם יהיה על ידי עצמו, וצריך להיות על ידי שליח. ומטעם זה אמרו
 דר"ל (שיר השירים אבה, א פסוק ב) אלמלא אמרו ישראל למשה דבר אֶתָּה עֲמָנָה (יתר כ, יט), לא היה שכחה, וק"ל.
 ובביאור אמר שלמה (קהלת ג, יד) יָדְעָתָה כִּי כָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאֱלֹקִים הוּא יִהְיֶה לְעוֹלָם. וכאן היה בקיעת הים רק
 לפי שעה, ואחר כך שב לאיתנו, למען ינער פרעה וחילו בים סוף. לכך הוצרך להיות על ידי שְׁלִיחָה. וגם על ידי
 מִטָּה דייקא, דהא שכינה מדברת מתוך גרונו של משה, ודבורו [של משה] הוא דבר ה' בעצמו וכו'. ○ והנה מה
 שהיה נחוץ שישבו הים לאיתנו להטביע את מצרים, מלבד הפשוט, כי אם היה נשאר בחרכה היו המצרים
 ורודפים אחריהם, עוד דברים בגו על פי הקדמה מהזוהר (ח"א דף קעד:) דמדת הדין אינו חוזר ברקניא וכו'. ואם
 כן לפי זה לא יתכן בקיעת הים להיות נצחית, דהא צריך להטביע את מצרים משום שני טעמים, א' מחמת שהים
 סוער ואין מדת הדין חוזר ברקניא, ועוד כפשוטו שהשונא רודף, ואם לא יטבעו המצרים בים וישאר הים
 בחרכה, ירדפו עוד אחר ישראל משם, ואם כן לא יתכן להיות על ידי עצמו רק על ידי שליח. ○ ועל פי זה יובן

שם. דהוא לפי שמשוה רבינו ע"ה היה שכינה מדברת מתוך גרונו, ואלמלי היה אומר בדיבור] העט ער קיינמאָל נישט גיווען געקאָנט צוריקקומען [הים לאיתנו].

קיג

היצט איז דאָך אַזוי.

היצט איז דאָך אַ שווערע זאָך [ענין שבירת הלוחות], מ'זאָל עס פאַרשטיין.

[דהלא כתיב] (תשא לב, טז) **וְהִלַּחְתָּ מַעֲשֵׂה אֱלֹקִים הַמָּה וְהַמִּכְתָּב מִכְתָּב אֱלֹקִים הוּא חֲרוֹת עַל הַלְּחֹת, [שנכתבו] בכתב ידו של הקדוש ברוך הוא.**
נו ווי קאָן אַזא זאָך צובראָכן ווערן, ווי קאָן עס אוועקפליען [האותיות], אַזא ביטול, דעס וואָס דער בורא פֿל עולמים האָט געטון, [והלא] ס'איז דאָך אַ נַצְחִיּוֹת. אַ פֿלל גִּדּוֹל שטייט דאָך איבעראַל, אַז דעס וואָס דער בורא פֿל עולמים טוט, דאָס מוז זיין אַ נַצְחִיּוֹת.

קיד

ועל כרחך צריך לומר דכיון שמתחילת בריאתו וכתובתו, כבר ידע והבין הקב"ה שעתידין הלוחות להשתבר, ויעשה לוחות שניות, ומעיקרא היה הכל נעשה באופן כזה, על כן אין זה נקרא בשם ביטול, מכיון שהותנה והוכן לכך מתחילה

אַלָּא מַאי [צריך לומר, אַז דאָס] איז אַזוי געווען [אַנגעגרייט] פון תְּחִילַת הַבְּרִיאָה.

אַזוי ווי כ'האָב פריער געזאָגט, איבערדעם הייסט עס נישט קיין שְׁנוּי, און ס'איז נישט קיין ביטול, אַזוי ווי די אַלע זאָכן וואָס כ'האָב פריער אויסגערעכנט, וויאָזוי זיי האָבן מְשֻׁנָּה געווען [בימי תלמי המלך, דביארתי כי] ס'איז נישט קיין שְׁנוּי, ווייל מעיקרא אָן האָט דער בורא כל עולמים געוואוסט, מ'האָט געוויזן [בפסוק] **וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ, בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים, הָאָט מען געזען אַלע גְּלִיּוֹת'ער, און [אַלעס] וואָס ס'וועט זיך טון, די אַלע חורבָּנוֹת, דעם בית ראשון און בית שני, ווייל ס'איז אַזוי געווען [אַנגעגרייט] מתחילת הַבְּרִיאָה.**

און אַזוי האָט דער בורא פֿל עולמים געזען פאַראויס [אַז] די לוחות וועלן צובראָכן ווערן און מ'וועט נעמען אַנדערע לוחות. [און] אַז ס'איז אַזוי געווען מתחילה, איז דאָס נישט קיין ביטול, איז דאָס נישט קיין הַשְׁתַּנּוּת, ווייל מעיקרא אָן איז אַזוי געווען [מוכן], און דעס וואָס ס'איז מתחילת הַבְּרִיאָה הייסט נישט קיין שְׁנוּי.

קטו

ובזה יבואר הפסוק שבסוף התורה, דהלשון שנאמר ברישא וּלְכָל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל, יתפרש גם כן על שבירת הלוחות, והכוונה על שנתיראו ישראל מאוד משבירת הלוחות, כי מזה משמע ששייך ביטול לדבר שנעשה על ידי הקב"ה, ואם כן מי יודע גם בשאר דברים אם אפשר להיות ביטול לדיבורו

דאָס איז דער פֿשט, וּלְכָל הַיָּד הַחֲזָקָה וּלְכָל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל' אָפּֿר עֲשֵׂה מִשָּׁה לַעֲיָנִי כָּל יִשְׂרָאֵל, [ופירש רש"י] זו שבירת הלוחות.

המדרש, שאמר הקב"ה מִה תַּעֲצֶק אֵלַי דייקא, הלא הים סוער, ומדת הדין אינו חוזר ברקניא, וגם השונא רודף, וצריך להטביעו, ואתה עומד ומרבה בתפלה לִפְנֵי 'שאקרענר', הלא זה לא יתכן, כי אז יהיה נצחי וכנ"ל. אמר לו משה מה עלי לעשות, כלומר הלא גם דבורי הוא דבורך, כי השכינה מדברת מתוך גרונו, ואם כן גם אם יהיה נקרע על ידי דבורי, גם כן יהיה נצחי. על זה השיב לו השי"ת וְאַתָּה הָרַם אֶת מִטְּךָ, ולא על ידי הדיבור כלל. באותה שעה אמרו ישראל ה' יִמְלֹךְ 'לְעֵלָם וָעֶד', ר"ל שהבינו שלא יתכן להיות רק על ידי מטה, מפני שמעשה ה' נצחי, והטעם הואיל והוא נצחי, והכן.

[ווייל] אידן האָבן זיך דערשראָקן, מ'האַט זיי געגעבן [הלוחות, וכשראו] אַז דאָס קאָן פֿטל ווערן, וואָס הקדוש ברוך הוא האָט געזאָגט, [נתייראו] וויאָזוי קאָן דאָס זיין, [אם כן] איז מען דאָך נישט געזיכערט מיט גאַרנישט, אַז ס'קאָן זיין חלילה חס ושלום אַ פֿיטול [אין] וואָס הקדוש ברוך הוא האָט געזאָגט, זענען זיי געווען זייער דערשראָקן, איז מען דאָך נישט געזיכערט מיט קיין שום זאך. דאָס איז דער מוֹרָא הגָדוֹל.

קטז

התחלת ביאור הפסוק בתחילת התורה, והקישור עם סוף התורה

אבל התירוץ על זה הוא כמובאר בהתחלת התורה בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים, וְהָאָרֶץ הָיְתָה תָהוֹ וְבָהוּ, שֶׁהָכָל כָּבֵד הוּכָן מִתְחִילַת הִבְרִיאה, וגם שבירת הלוחות, ולכן לא נקרא זה כענין ביטול

דער תירוץ איז אָבער, בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים, [וְהָאָרֶץ] הָיְתָה תָהוֹ וְבָהוּ, דער בורא כל עולמים האָט געזען גאָר תָהוֹ וְבָהוּ [שהוא חורבן]. וכן היה בענין שבירת הלוחות, שכבר הוכן כך מתחילת הבריאה. אבל מה שלא הוכן כך מתחלה, אי אפשר להיות לו ביטול לעולם.

(המשך וסיום הענין, להלן באות קכד)

קיז

רמז דברי רש"י בהפסוק וְהָאָרֶץ הָיְתָה תָהוֹ וְבָהוּ

ברש"י מפרש תָהוֹ וְבָהוּ, שאדם תוהה ומשתומם על בָהוּ וְיִרְקוֹת שֶׁבָה

רש"י טייטשט^{לב} [בלשון] תָהוֹ וְבָהוּ, תָהוֹ איז לְשׁוֹן תְּמִיּהָה, וְבָהוּ איז חורבן, [אז] ווער ס'קוקט עס אָן וואונדערט זיך אויף אַזאָ חורבן.

קיח

ולכאורה באותה שעה עדיין לא היה מי שיחמה על זה. אלא דצריך לפרש

שהיה אופן כזה שאם היה כן לאחר הבריאה היו משתוממים ותמהים על בָהוּ כזה

[אמנם] לכאורה דעמאָלטס איז נאָך קיינער נישט געווען, פֿאַר בריאת העולם [בזמן שהיתה תָהוֹ וְבָהוּ] איז דאָך זיכער נאָך קיינער נישט געווען, [ואם כן] ווער האָט זיך געוואונדערט. דער בורא כל עולמים איז געווען אַליין, אָחַד יָחִיד וּמִיָּחָד, [און] דער בורא כל עולמים האָט דאָך געוואוסט וואָס דאָס איז, דער בורא כל עולמים האָט דאָך באַשאַפֿן דעם תָהוֹ וְבָהוּ אויך. נו ווער האָט זיך געוואונדערט.

מוז איך דאָך זאָגן [הכוונה] ס'איז אַזאָ מִין זאָך [שתמהין ומשתוממין] ווען ס'איז שפּעטער [מצוי דבר כזה], און [ממילא] אַז ס'העט געווען עמיצער [דעמאָלטס] 'העט' ער זיך גיווען געוואונדערט.

קיט

אבל אכתי צריך ביאור דמאי דהוה הוה, ומאי למימרינהו. וצריך לומר כדברי

הכלי יקר, דהוה לפי שרומז גם על החורבנות והגלויות שיהיו במשך הדורות

[אמנם אכתי יוקשה] נו מילא, וואָס דאָרף מען [עס] צו זאָגן, מֵאִי דִּהְיָה הָיָה. נאָר [צריך לומר כפירוש הכלי יקר דלעיל, כי זהו נכתוב] אַלעס אויף דעם [לרמז על העתיד, ושכבר הוכן מתחילת הבריאה גם חורבן העתיד, און] דאָס אַלעס שטייט דאָך פֿאַרדעם ווייל דאָס וועט אַלעס זיין, [ומה שיהיה כן הוא רק על ידי וואָס] ס'איז געווען [וכבר כך בתחילת

^{לב} ברש"י (א, ב): תָהוֹ וְבָהוּ. תָהוֹ לשון תמה ושממון, שאדם תוהה ומשתומם על בָהוּ שֶׁבָה. תָהוֹ אשטורדי"שון בלע"ז (בעטייבער). בָהוּ לשון יִרְקוֹת וְצָדוּר.

הבריאה, אַזוי טאַקע ווי דער כלי יקר זאָגט^{טו} און דער מדרש זאָגט^{טו} (וכדלעיל באות לב-לג),
[אז] די חורבנות [שבעתיד] זענען פאַרדעם [געקענט זיין, ווייל] ס'איז מ'רמז שוין [מתחילת
הבריאה] אויפן גלות.

קכ

ולפי פירש"י בלשון תהו ובהו, נרמז בזה גודל התמיהון והשתוממות על גודל השפלות דכהיום. ואף שכהיום אין לנו
הדעת להבין עומק השפלות, אבל לעתיד יבינו זאת למפרע, ויתמיהו על זה. ובפרט שיעמדו משה רבינו ודוד
המדרב, והם בגודל דעתם יבינו לתמיה ולשתומם על זה

און דער אַמַת איז אַזוי, ווי מ'קוקט אָן טאַקע דעם היינטיגע שפּלֹת,
מ'פאַרשטייט נאָר נישט [עתה את עומק השפלות עד שיהיה לנו הדעת] מ'זאל זיך וואונדערן.
[אבער] ווען דער אייבירשטער וועט העלפֿן מ'וועל מיר זוכה זיין צו ביאת
המשיח, וועט נתגלה ווערן דער אַמַת [ומלאה הארץ דיעה], וועל מיר זיך אליין אלע
וואונדערן וויאזוי איז מעגליך געוועזן אַזאַ מין חשכות ווי אונז זעמיר געווען פריער.
[כי באמת] דעם וואָס מ'זעמיר היינט, איז צו פאַרוואונדערן.

נאָר דער דַעַת איז אַזוי געשלאָגן, אַז מ'ווייסט זיך נישט אַמאַל צו 'וואונדערן' אויך
נישט.

דעם וואָס ס'איז וְהָאָרֶץ הָיְתָה תְּהוֹ, [וואָס] ס'איז [רומז] אויפן גלות, אָבער וְבַהוּ,
ס'וועט נאָך זיין [אז] מ'וועט זיך 'וואונדערן' דערויף.
[ובפרט כי] ס'וועט אויפשטיין משה רבינו מיטן דור המדבר וועלן קומען, וועלן זיי
זיך מתמיה זיין [ווערן] מ'וועט אַנקוקן אונזער מצב.

קכא

[והגם] מ'ווייסט פונעם שפּלֹת [גם כהיום], אָבער מ'ווייסט נישט [על בוריו לאמיתו],
מ'איז נישט מְשִׁיג [עד היכן הדברים מגיעים].
[ווייל] מ'איז אַזוי אין חשכות, [אז] מ'איז נישט אַמאַל מְשִׁיג וויאזוי דאָס שפּלֹת [איז],
ווי נידעריג מ'איז.

קכב

אלא שאף על פי כן הוא רצון הבורא ברוך הוא, שיתייגעו עתה, לעבוד את ה'
כפי יכולתו, ולאחזו בהאמת ובררך התורה כפי מה שאפשר לנו, בתוך גודל השפלות

נאָר אַף על פי כן, איז דער רצון הבורא ברוך הוא, [אז] אין 'דעם' חשכות [און] אין
'דעם' שפּלֹת, זאָל מען דינען דעם באַשעפער וויפיל מ'קען, און וויפיל ס'איז אַ
מציאות.

מ'זאל זיך 'דראַפען', און אַנכאַפֿן אין 'אַמַת'.

מ'זאל 'זוכן' [אז] מ'זאל מתקן זיין וואָס מ'קען, און 'אַנכאַפֿן' אין דרך התורה,
[סיי] וואָס מ'קען טון דעם רצון הבורא ברוך הוא, [ביז] מ'זאל זוכה זיין צו די ישועה
שלימה.

קכג

המשך קישור סוף התורה בתחילתה

איבערדעם [אויף] וְלִכְלֹךְ הַיָּד הַחֲזָקָה [וְלִכְלֹךְ הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל וגו'] לַעֲיִנִי כָּל יִשְׂרָאֵל, זאָגט
מען בְּרָאשִׁית בְּרָא אֱלֹקִים וגו'. [שכבר הוכן הכל מתחילת הבריאה, שהוא התירוץ על מה
שנתייראו ישראל בשבירת הלוחות, וכדלעיל].

קבר

אופן שני בביאור בפסוק שבסוף התורה

בפסוק ולכל המורא הגדול, נרמז בו כל הפחדים שיעברו על ישראל בתוך גודל ההסתרה, ועל זה מסיים הכתוב לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל, שלעתיד יראו ויבינו הכל, בגודל התועלת והתיקון מכל זה, ושהכל כבר נרמז בפסוקי תורה

און קאָן גאָר זיין [אז] דער לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל גייט אַרויף נאָך טיפער, [באופן שגם בסוף התורה עצמה נרמזה התיירץ על המורא הגדול של בני ישראל. שאומר הכתוב] לְכָל הַיָּד הַחֲזָקָה וּלְכָל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל, [דוה קאי] וויאָזוי ס'איז היצט [ישיש דברים המייראים, ואינם מובנים טעמם מחמת גודל ההסתרה. ומסיים הכתוב] אָבער דער סוף וועט זיין 'לְעֵינֵי' [כָּל יִשְׂרָאֵל, אז] איבעראַל וועט מען אַלעס זען [לעתיד, גודל התועלת והתיקון מכל זה, והאיך שהכל נרמז מתחילה בפסוקי התורה].

קבה

ועל דרך שמפרש הישמח משה בפסוק בְּשׂוֹבִי אֶת שְׁבוֹתֶיכֶם, דלעתיד יתגלה כי 'לְעֵינֵיכֶם' אָמַר ה', שהקץ נרמז בפסוקים

[והוא על דרך שאמר הכתוב] בְּשׂוֹבִי אֶת שְׁבוֹתֶיכֶם – שטייט [פשוט] אין ישמח משה^{לג} – וועט זיין 'לְעֵינֵיכֶם' אָמַר ה' (צפני' ג, כ), [אז] דעמאָלטס וועט מען זען פאַר די אויגן [וויאָזוי] ס'איז איבעראַל געשטאַנען [בפסוקים] דער קץ הגאָולה.

קבו

זאָגט ער דאָ [בסוף התורה], ס'איז טאַקע געשען אַלעס, 'הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל', מ'האַט צובראַכן די לוחות. און דער אָמַת, קיין ריכטיגע זאָך פאַרשטייט מען נישט [כחיים], נאָר דער פסוק איז מעיד אַז דאָס וועט זיין [לעתיד] לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל, [ועל דרך שאמר שם הכתוב בְּשׂוֹבִי אֶת שְׁבוֹתֶיכֶם] לְעֵינֵיכֶם אָמַר ה'.

קבו

קישור סוף התורה בתחילתה (לאופן השני)

ועל דרך זה מבואר בתחילת התורה, שכבר נרמזו מתחילה כל הגלויות והגאולה, וכמבואר במדרש

און אָזוי [הוא גם בתחילת התורה, שאמר הכתוב] בְּרִאשִׁית בְּרָא אֱלֹקִים אֶת הַשָּׁמַיִם, וְהָאָרֶץ [הַיְתָה] תֶּהוֹ וְבָהוּ, איז אַלעס [כבר הוכן ונרמז מראש, וכמו שהכתוב ממשיך] וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים יְהי אור, זה אורו של מלך המשיח זאָגט דער מדרש רבה^{לד}.

^{לג} בישמח משה פרשת שמות (בפסוק ויאמר פרעה מי ה'): ובוה פירשתי הפסוק בְּשׂוֹבִי אֶת שְׁבוֹתֶיכֶם לְעֵינֵיכֶם אָמַר ה'. כי באמת נכתב כמעט בכל מקום בתנ"ך מתי יהיה קץ הגאולה, אך חייבה חכמתו ית"ש שיתעלם מאתנו ולא יתראה לעינינו ביאור אמירת הקץ, ולעתיד לבא יתמהו הכל אחר שיתגלה הקץ, יתגלה לעינינו שכבר אמר ה' ית"ש בביאור מתי יהיה הקץ. והיינו בְּשׂוֹבִי אֶת שְׁבוֹתֶיכֶם, אז לְעֵינֵיכֶם אָמַר ה', רצה לומר אָז יהיה לְעֵינֵיכֶם כי ה' אָמַר, והבן.

^{לד} בבראשית רבה (ב, ה): מתחלת ברייתו של עולם צפה הקב"ה בית המקדש בנוי וחרב ובנוי, בְּרִאשִׁית בְּרָא אֱלֹקִים, הרי בנוי וכו'. וְהָאָרֶץ הַיְתָה תֶּהוֹ וְבָהוּ, הרי חרב וכו'. וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים יְהי אור, הרי בנוי ומשוכלל לעתיד לבא, היאך מה דאת אמר (ישעי' ס, א) קומי אורי כי בא אורך, וכתוב (שם, ב) כי הנה החשך יכסה ארץ וגו' [ועליך יִזְרַח ה']. – [ועיין בבני יששכר במאמרי חנוכה (ב, טו, ד, נ ק) שהביא לשון זה שהזכיר רבינו, מרביי הבראשית רבה אלו דריש על הפסוק וירח אלקים מרחפת, זה רוחו של משיח. וסמך ליה ויאמר אלקים יְהי אור, זה אורו של משיח].

ועיין עוד בפסיקתא רבתי (פרשה לו): קומי אורי כי בא אורך ויכבוד ה' עֲלֶיךָ יִזְרַח. זה שנאמר ברוח הקודש ע"י דוד מלך ישראל (תהלים לו, ט) כי עמך מקור חיים באורך נראָה אור, כנגד מי אומר דוד למקרא הזה, לא אמרו אלא כנגד כנסת ישראל, אמרו לפני הקב"ה, רבונו של עולם בשביל התורה שנתת לי שנקראת מקור חיים, אני עתידה להתענג באורך לעתיד לבא. מהו באורך נראָה אור, איזה אור שכנסת ישראל מצפה, זה אורו של משיח, שנאמר (בראשית א, ד) וַיֵּרָא אֱלֹקִים אֶת הָאֹרֶץ כִּי טוֹב.

ובברכיני בחיי (בראשית א, ב): וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים יְהי אור. ירמוז על ימות המשיח, שהזכיר בו הכתוב קומי אורי כי בא אורך ויכבוד ה' עֲלֶיךָ יִזְרַח.

[וכן אמרו]^{טו} וְרוּחַ אֱלֹקִים [מִרְחַפֶּת עַל פְּנֵי הַמַּיִם, זֶה] רוּחוֹ שֶׁל מֶלֶךְ הַמַּשִּׁיחַ.

קכח

וכן נרמז גם כח התשובה, שבוה יזכו להגאולה,
וכמבואר במדרש ברמז הפסוק מִרְחַפֶּת עַל פְּנֵי הַמַּיִם

[וכבר נאמר כן 'בהתחלת' הבריאה שבו מיירי בפסוק] הִיטָה תְּהוֹ וְבָהוּ וּגו', וְרוּחַ אֱלֹקִים, [דעס] שְׁטִיט נֶאָךְ 'פֶּאָרֶן' וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים יְהִי אוֹר [שהיה 'באמצע' הבריאה]. שְׁטִיט 'שוין' וְרוּחַ אֱלֹקִים מִרְחַפֶּת עַל פְּנֵי הַמַּיִם, [שדרשו בזה] רוּחַ אֱלֹקִים זֶה רוּחוֹ שֶׁל מֶלֶךְ הַמַּשִּׁיחַ.

קכט

[וגם דרשו]^{טז} מִרְחַפֶּת עַל פְּנֵי הַמַּיִם, בּוֹכּוֹת 'תְּשׁוּבָה' שֶׁנִּמְשָׁלָה לָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (איכה ב, יט) שְׁפָכִי כַּמַּיִם לִבִּי. [וכן נרמז בו] 'תוֹרָה' [שהיא] נִמְשָׁלָה לָמִים לֵה.

דָּאָס שְׁטִיט נֶאָךְ 'פֶּאָר אֶלְעִמֶען', נֶאָךְ פֶּאָרֶן וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים יְהִי אוֹר, הָאָט דער בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים שׁוּין דָּאָס אֶלְעס געזען, נֶאָר לֵעִינִי כָּל יִשְׂרָאֵל [יהיה רק לעתיד. ווייל] דָּאָס איז דער תְּכִלִּית, און מַעֲיָקְרָא אָן הָאָט דער בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים געזען אֶלְעס.

קל

המשך ענין שבת בראשית, עם הימים נוראים

איבערדעם ווען מ'גייט אַרויס, נֶאָךְ דִּי הֵילִיגֶע טעג [שהם ימי התשובה ובקשה על הגאולה], בַּאֲגַעֲגִט מַעַן שׁוּין דעם שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית, [שקורין] וואָס ס'איז געווען מעיקרא אָן [וְרוּחַ אֱלֹקִים] מִרְחַפֶּת עַל פְּנֵי הַמַּיִם, [שכבר הוכן כח התשובה וכח הגאולה מראשית הבריאה].

קלא

ברכת הקודש

און דער בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים זאָל העלפן:

[ווען] מ'גייט אַרײַן אין דעם יאָר, און מ'הייבט אָן נאָכאַמאָל דִּי תוֹרָה הַקְדוּשָׁה פון אָנְהײב.

מ'זאָל מיר דִּי זְכִיָּה האָבן - וויפיל ס'איז דָּאָס מַצִּיאֹת - מ'זאָל מיר מְקַיֵּם זײַן און טון דעם רָצוֹן הַבּוֹרָא ברוך הוא, אין דעם חֲשֻׁכוֹת. מ'זאָל מיר [שוין] געהאָלפן ווערן.

השם יתְבַרַךְ זאָל מאַיר זײַן, מאַיר עײַנִּינוּ זײַן, און דערלײכטן דִּי [אידישע] אויגן מיט אידישע הערצער.

מ'זאָל מיר נאָך דִּי זְכִיָּה האָבן מִתְקֵן צו זײַן וואָס מ'האָט פֿוֹגִם געווען.

ס'זאָל זײַן אַ נַחַת רוּחַ פֶּאָרֶן בורא כָּל עוֹלָמִים מִכָּל מַעֲשֵׂינוּ.

און [ס'זאָל] נִתְקַדֵּשׁ ווערן שֵׁם שְׁמַיִם עַל יְדֵינוּ.

מ'זאָל מיר זוכה זײַן בְּמַהֲרָה צו דִּי יְשׁוּעָה שְׁלִימָה וְאַמְתִּית, בְּהַתְרוֹמְמוֹת קָרֶן הַתּוֹרָה וַיִּשְׂרָאֵל, וּבְהַתְגַּלּוֹת כְּבוֹד שְׁמַיִם עָלֵינוּ, בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן.

^{לה} כמבואר בגמרא תענית (י): למה נמשלו דברי תורה למים, דכתיב (ישעי' נה, א) הוֹי כָּל צֶמָא לְכוּ לָמִים, לומר לך מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה. נוכחין זה איתא עור בכ"מ.